Զ. ՏԱՐԻ 1753 | ԹՈՒԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ 7 ՏՐԷ 4382 — Հ. Տ. 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1889 — Ն. Տ. 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1889 — ՀԻՃՐ. 3 ՌԷՊԻՒԼ ԱԽԸՐ 1307 | ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ

20 ՓԱՐԱ

ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՈՐ ԵՒ ԻՑԷ ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԷՏՔ Է ՈՒՂՂԵԼ
ԱՌ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԳՐԻ
Ղալաթիա, Նորատունկեան-խան

درعلیه ده غلطه ده نورادونکیان خاننده آره ولك
غزته سی اداره سی

Direction du journal AREVELK
Noradounghian Han, Galata
CONSTANTINOPLE

ԱՐԵՒԵԼՔ
ՕՐԱԳԻՐ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

20 ՓԱՐԱ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսոյ համար	Տարեկան	160
»	Վեցամսեայ	80
»	Եռամսեայ	40
Գաւառաց	Տարեկան	200
»	Վեցամսեայ	100
Օտար երկիրներէ	տարեկան ֆրանք	56
»	Վեցամսեայ	28

Les annonces sont reçues
AUX BUREAUX DU JOURNAL

Կ. ՊՈԼԻՍ, 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, 1889

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՀԱԿԱԳԵՐԵՎԱՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Նոյմ. 21 ին գործի սկսաւ Հակագերեվարական ժողովոյն կարեւոր մասնաճիւղն, որ պիտի քննէ թէ ի՛նչ միջոցներ պէտք է ձեռք առնուլ այն երկրաց մէջ ուր գերեաց տուրեւառ տեղի կ'ունենայ։ Սոյն մասնախմբին կը նախագահէ անգլիացի պատուիրակ Լորտ Վիվիան։ Աֆրիկէի մէջ ստացուածք ունեցող ամեն Տէրութիւնք մէկ մէկ լիազօր ունին նոյն մասնախմբին մէջ։ Անգլիական ընկերութիւն մը կայ որոյ յատուկ նպատակն է ամեն օրինաւոր միջոցներով արգելուլ կամ խափանել ոգելից ըմպելեաց վաճառումն Աֆրիկէի, Աւստրալիոյ, Ովկիանիոյ և ուրիշ երկրաց բնիկներուն։ Այս ընկերութիւն եւս երեք պատուիրակներ ղրկեց Պրուսէլ։ Հակագերեվարական ժողովոյն գումարումն եւս ըստ մեծի մասին արդիւնք է՝ կ'ըսուի՝ Անգլիոյ Հակագերեվարական մեծ ընկերութեան։ Լէոփոլտ Թագաւոր Նոյմ. 22 ին ընդունեց անգլիական ընկերութեանց պատուիրակները։ Թայմզի թղթակիցը կը հեռագրէ Պրուսէլէ թէ ամեն ոք կը խոստովանի թէ Անգլիա մեծամեծ զոհողութիւններ ըրած է տարիներէ հետէ՝ գերեվաճառութիւնը ջնջելու համար, երբ ուրիշ ազգեր օգուտ կը քաղէին գերութենէ, և հետեւապէս Անգլիա առաւելակշիռ ձայն ունի Դեսպանախորհրդոյն որոշմանց մէջ։ Լորտ Վիվիան ընդ երկար Անգլիոյ ընդհանուր հիւպատոսի պաշտօն վարած լինելով յեգիպտոս, մասնաւոր յարմարութիւն ունի իւր արդի պաշտօնին։

* * *

Հակագերեվարական խնդրոյն առթիւ Անգլիոյ և Ֆրանսայի միջեւ երկարատեւ վէճ մը նորէն երեւան կ'ելնէ։

Անգլիացիք կը պնդեն թէ քաղաքակիրթ Տէրութեանց մարտանաւեր իրաւունք ունենան այցելու այն նաւեր որոց համար կասկած ունենան թէ գերիներ կը փոխադրեն, թէև այս գերեբարձ նաւեր ուրիշ քաղաքակիրթ Տէրութեանց դրօշը կրեն։ Դիտուած է որ արաբ գերեվաճառք իրենց նաւերուն վրայ ֆրանսական դրօշ կը պարզեն, և երբ անգլիական մարտանաւ մը ուզէ իմանալ թէ նաւուն մէջ գերի կա՞յ, դրօշի խնդիրը կը ծագի. որովհետեւ Ֆրանսա չընդունիր որ իւր դրօշը կրող նաւ մը ուրիշ Տէրութեան մարտանաւուն կողմէ քննուի։ Ֆրանսայի ընդդիմութիւնը տեսնելով, Անգլիացիք չէին համարձակեր այցելել գերեբարձ կարծուած նաւերն, և այս կացութենէ ամենէն աւելի գերեվաճառք կ'օգտէին։

Պրուսէլի Դեսպանախորհրդոյն գումարման առթիւ այս խնդիր վերստին կը ծագէր։ Ժողովոյ մէջ վիճաբանութենէ չէր յուսացուեր որ լոյս ծագէր։ Հետեւապէս, Անգլիա և Ֆրանսա առանձին բանակցութեամբ վերջապէս համաձայնութեան յանգեցան, զոր Էնտէբանտանս Պելժ սապէս կը ծանուցանէ։

Անգլիացիք կ'ընդունին որ քաղաքակիրթ ազգի մը դրօշը կրող մեծ նաւք խուզարկութեան առարկայ չլինին մարտանաւուց կողմէ։ Այցելութեան և խուզարկութեան իրաւունքն ի գործ պիտի դրուի միայն բնիկ նաւերուն վրայ, համաձայն ֆրանսական սկզբան թէ «նաւու մը վաճառքը դրօշին պաշտպանութեան ներքեւ է»։ Օրինակի համար, ենթադրենք թէ արաբական տեղական նաւ մը ֆրանսական դրօշ կը կրէ։ Անգլիական մարտանաւ ը անոր կը մօտենայ, և կը հրաւիրէ ցոյց տալով պաշտօնաթուղթերն՝ հաստատող թէ ֆրանսական դրօշը ֆրանսական իշխանութեանց գիտութեամբ և հաւանութեամբ պարզած է։ Եթէ նաւատէրն այս ապացոյցն ընծայէ, Անգլիացիք չեն այցելեր նաւը. ֆրանսական դրօշն արաբական նաւուն վաճառքը կը պաշտպանէ։ Եթէ նաւատէրը չկարենայ այնպիսի ապացոյց մը տալ, կ'ենթադրուի թէ Ֆրանսայի դրօշին պաշտպանութիւնն ո՛չ խնդրած ո՛չ ընդունած է, և խարդախութեամբ պարզած է այն դրօշ։ Հետեւապէս, անգլիական մարտանաւուն նաւազք պիտի խուզարկեն, տեսնելու համար թէ գերիներ կա՞ն նաւուն մէջ, և ըստ այնմ պիտի գործեն։

Այս պայմանաց մէջ ահա Անգլիա Դեսպանախորհրդոյն պիտի առաջարկէ հաստատել կասկածելի նաւերուն քննութիւնն և խուզարկութիւնն, և այս ձեւի տակ Ֆրանսա պիտի հաւանի։

ՀԵՌԱԳԻՐ Պ. ՍԹԷՆԼԻԻ

Ահաւասիկ այն հեռագիր որով Պ. Սթէնլի իւր Մփուափուա ժամանումը կը ծանուցանէ առ Սըր Ուիլիըմ Մաքիննըն, նախագահ այն յանձնախմբին որ զՊ. Սթէնլի ճամբայ հանեց Էմին փաշան գտնելու և ազատելու.

«Նոյմ. 10ին Մփուափուա հասանք. երկու օրէն դէպ յարեւելեան ծովեզր կը շարունակենք մեր ուղեւորութիւն։ Բոլոր Եւրոպացիքս աղէկ ենք։ Մեզ հետ կը բերենք 300 Սուտանցիներ եւս։ Քիչ օրէն ծովեզր կը հասնիմ։ Գտայ որ Վիքթորիա Նիանզա լիճը դէպ ի հարաւ կ'երկարաձգի, և Թանկանիքա լճին մօտ կը հասնի մինչեւ 155 մղոն տեղ մը։ Վիքթորիա Նիանզա լճին երկայնութիւնն է այժմ 270 մղոն, և տարածութիւնն 27,000 քառակուսի մղոն։»

Ինչպէս կ'երեւի, միշտ աշխարհագրական գիւտը կը համարի Պ. Սթէնլի իւր մեծագոյն յաղթանակ։

—Պ. Սթէնլի Էմին փաշային հետ Մփուափուա հասած է Վիքթորի Նիանզա լճին եզերքէն մեկնելէն 55 օր յետոյ և Ալպէրթ Նիանզա լճին եզերքէն մեկնելէն 88 օր ետքը։ Էմին փաշային հետ են իւր դուստր, և ֆրանսացի երեք կրօնաւորք, որք Միսիոնարութեան գացած էին ժամանակաւ ի Խարթում։ Էմին փաշա իւր կառավարական իշխանութիւնն եգիպտացի երկու սպայներու յանձներ է ճամբայ ելնելէն յառաջ, որպէս զի նոքա ի հարկին կարող լինին շարունակել իւր գործ։ Էմին փաշայի հրամանաց ներքեւ գտնուող եգիպտացի զօրականաց մէկ մասը չէ մեկնած, Վատէլայի կողմերն ամուսնացած և վերջնապէս հոն հաստատուած լինելով։

Ի ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Վիլհէլմ կայսեր եղբայր Հայնրիխ իշխան, որ Քորֆու հասած է, ժամանակ մը հոն պիտի բնակի իւր կնոջ Իրէն իշխանուհւոյն առողջութիւնը բարւոքելու համար։ Եօրկիոս Թագաւոր Քորֆուի արքայական պալատը նորա տրամադրութեան ներքեւ դրաւ։

—Վիլհէլմ կայսեր քեռայրը՝ Կոստանդին իշխան թէ իւր անուամբ և թէ յանուն իւր կնոջ Սոֆիա իշխանուհւոյն՝ նամակ մ'ուղղելով Պերլինի քաղաքապետին և քաղաքային խորհրդոյն, շնորհակալութիւն կը յայտնէ իրենց ամուսնութեան առթիւ ղրկուած բարեմաղթութեանց համար, և կ'ըսէ թէ միշտ հաճութեամբ պիտի յիշէ Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ անցուցած օրերն, երբ գերման բանակին մարզանաց կը մասնակցէր։ Իշխանը կը յարէ թէ ինք և իւր կին միշտ հաղորդ պիտի գտնուին Պերլինցի ժողովրդեան ուրախութեանց և տրտմութեանց։

ԻՇԽԱՆ ՄԵԼՔՈՆ ԽԱՆ

Թայմզ հետեւեալը կը հրատարակէ իւր Նոյմ. 22 թուով.

«Նորին Բարձրութիւն Իշխան Մելքոն Խան, դեսպան Վեհ. Շահին յԱնգլիա, յԵւրոպա պտոյտէ մը ետքն ի Լոնտոն վերադարձաւ։ Կը լսենք թէ Ն. Բարձրութիւն այս օրերս պատիւ ունեցած է ընդունելու իւր Օգոստափառ Վեհապետին կողմէ յոյժ գըրաւոր հեռագիր մը, որով Վեհ. Շահն անձնապէս իրեն շնորհակալութիւն կը յայտնէ ի ծառայութեան իւր հայրենեաց ցոյց տուած անձնուիրութեանն և եռանդեանն համար, եւ փափաք կը յայտնէ որ Ն. Վսեմութիւն պարտ ու պատշած եղանակաւ իւր բարեկամական զգացումներն հաղորդէ Վեհ. Թագուհւոյն կառավարութեան և երախտագիտութիւն այն սիրալիր ընդունելութեան համար զոր անգլիացի ազգն ըրաւ իւր յԱնգլիա այցելութեան առթիւ։»

ԴԷՊՔԵՐՆ Ի ՌՈՒՍԻԱ
(Թայմզին Վիեննայի Թղթակցէն.)

Ռուսիա իւր սպառազինութիւններն յառաջ կը տանի այնպիսի փութաջանութեամբ մը զոր եւրոպեան գործոց այժմեան վիճակին մէջ բանով մը չէ կարելի արդարացնել։ Պատերազմական նախարար Վաննովսքի զօրավար այս օրերս հրաման հանեց ըստ կարի շուտ խոշոր թնդանօթներով սպառազինելու բոլոր հարաւային բերդերը, մանաւանդ Սեւ ծովու և Ազովու ծովու բերդերն։ Օչաքովի նման բերդեր ալ աւելի պիտի զօրացուին անյաղթ բերդերու շինութեամբ, որուն պիտի ձեռնարկուի գարնան և անընդհատ աշխատութեամբ ի գլուխ պիտի հանուի։ Օտեսայի և Քիէվի [illegible] զօրաց վրայ կարեւոր յաւելումներ պիտի լինին։

Ռուս կառավարութիւնը, Սեւ ծովու նաւատորմը զօրացնել որոշած լինելով, Օտեսայի մօտ Պէլլինօ Ֆէնոյէբիխ նաւաշէն ընկերութեան ստիպողական հրամաններ ղրկեց վեց թորփիլտոնաւ և վեց սրընթաց թնդանօթակիր շինելու, ըստ կարի շուտ։

Ցարեւիչը Վիեննայէ Փեթերսպուրկ կ'երթայ։ Չէթինեէ ուղեւորելու գաղափարը մի կողմ թողուց, որովհետեւ Ռուսիա չուզեր Աւստրիոյ կասկածը գրգռել այն վայրկենին երբ Պիզմարք Իշխանի միջնորդութեան շնորհիւ՝ Աւստրիա ինչ ինչ փոքր զիջումներ պիտի ընէ Ռուսիոյ՝ յօգուտ խաղաղութեան։

Փեթերսպուրկի սլաւական ընկերութիւնն, որոյ նախագահն է հանրածանօթ Իկնաթիեվ Կոմս, որոշեց կրթական մասնախումբ մը կազմել՝ հարաւային Սլաւաց դպրոցներուն վրայ վերին հսկողութիւն մ'ի գործ դնելու համար։ Աւելորդ է ըսել թէ այս կերպիւ ազդեցութիւն ի գործ պիտի դնէ ի Սերպիա, Պուլկարիա, Ռումանիա և Խրուաթիա։

ՉԵՌՆԱԿՈՐԱ ԵՒ ՍԵՐՊԻԱ

Չէթինեէ կը հեռագրուի թէ Սերպիա գաղթող Չեռնակորացւոց երրորդ հատուածն, 2,027 անձինք, Սերպիա մտան ամսոյս 17ին, ուր հաստատուող Չեռնակորացի գաղթականաց թիւն այժմ 4,717ի կը հասնի։ Ի մօտոյ չորրորդ հատուած մ'եւս ճամբայ պիտի ելլէ, 1,500 հոգի։ Բայց Տուլչենիոյէ Սերպիա գաղթած ընտանիքներ խնդրեցին իրենց առջեւան տեղերը վերադառնալ։

Պ. ԼՈՒԻ ՔՕՇՈՒԹ

Մաճառ Նախարարապետ Պ. Թիզա իւր հանրածանօթ ճարտարութեան մէկ նոր փորձը տուաւ՝ Պ. Քօշութի փշոտ խնդրոյն մէջէն անվնաս ելնելով։ Կը յիշուի թէ այս մաճառ հայրենասէր փտարանդի կ'ապրի Իտալիոյ մէջ, ո՛չ թէ կառավարական ճնշման ներքեւ, զի Ֆրանց Եօզէֆ Կայսր ի վաղուց ներած է անոր իւր մեծ մասնակցութիւնն 1848ի Հունգարական ապստամբութեան, այլ չուզելով վերադառնալ իւր հայրենի երկիր զոր իւր փափաքածին չափ անկախ չի տեսներ։ Բայց երկարժամանակեայ բացակայութեամբ Պ. Քօշութ մաճառ քաղաքացւոյ հանգամանքը կորուսանելու վտանգին հասած է, զի տարւոյս հետ կ'աւարտի տասնամեայ պայմանաժամն յորմէ անդին Հունգարիայէն հեռի գտնուող Մաճառ մը կը զրկուի քաղաքացիութենէն, եթէ աւստրիական հիւպատոսարանին առջեւ յայտարարութիւն մը չընէ թէ իւր քաղաքացիութիւնը կ'ուզէ պահել։ Պ. Թիզա առաջարկել տուաւ առ Պ. Քօշութ որ Հունգարիոյ ո՛ և է մէկ քաղաքին իշխանութեանց թուղթ մը ղրկելով՝ մաճառ քաղաքացութիւնը պահպանելու փափաք յայտնէ։ Պ. Քօշութ չընդունեց։ Ընդդիմադիր կուսակցութիւնք կը պատրաստուէին մեծ վէճ յարուցանել Խորհրդարանին մէջ թէ Պ. Քօշութի պէս մեծ հայրենասէր մը իւր քաղաքացիութեան իրաւունքէն ի՞նչպէս կրնայ զրկուիլ։ Պ. Թիզա վտանգին առջեւն առաւ. զի քանի մը քաղաքներէ զՊ. Քօշութ քաղաքացի ընտրել տուաւ, և հիմա կը յայտարարէ Խորհրդարանին թէ Պ. Քօշութ քանի մը քաղաքներէ արդէն քաղաքացի ընտրուած լինելով, բացառաբար կը պահէ մաճառ ազգայնոյ իրաւունքներն, պայմանաժամուն լրանալուն հակառակ։

1879ին երբ այս օրէնք դրուեցաւ, պայմանաժամը տասն տարի որոշուեցաւ ճշդիւ ի նկատ առնլով Պ. Քօշութի տարիքն, որ յայնժամ 76 տարեկան էր, և կը կարծուէր թէ 86 տարեկան չեղած իւր կենաց բնական վախճանին կը հասնի։ Բայց թէեւ 86 տարեկան, Պ. Քօշութ քաջառողջ է տակաւին։

ՎԻԼՀԷԼՄ ԿԱՅՍՐ ԵՒ Պ. ՎԻՍՄԱՆ

Պ. Սթէնլիի և Էմին փաշայի ողջ առողջ Մփուափուա հասնելուն լուրն առջին անգամ կայսերական պատուիրակ Պ. Վիսման հեռագրեց առ Վիլհէլմ Կայսր։ Հեռագիրը գիշերն հասաւ, բայց Ն. Վեհափառութիւն այնքան գոհ մնաց որ հեռագիր գիշերային հրատարակել տուաւ Պերլինի պաշտօնաթերթին մասնաւոր յաւելուածով, և անմիջապէս հազարապետութեան աստիճանին բարձրացուց զՀարիւրապետ Վիսման։ Գերմանք ո՛չ միայն գոհ են Պ. Սթէնլիի և Էմին փաշայի ողջառողջ վերադառնալուն համար, այլ և գոհ են որ անոնք յԵւրոպա կը վերադառնան գերմանական հողէն անցնելով, զի Մփուափուայէ ի Զանզիպար ճամբան գերմանական հողի վրայ է։ Ուրեմն, արեւելեան Աֆրիկէի գերմանական գաղթականութիւնն արդէն իսկ բանի մը օգտակար կը լինի։

Ի ՓԱՐԻԶ

Փարիզ քաղաքն երկու մեծ պէտքեր ունի։ Աղբիւրի ջրոյ նուազութիւնն յաճախ զգալի կը լինի Փարիզի մէջ, և աղբիւրի ջրոյ տեղ տրուած Սէն գետի ջուրն, ամեն աղտոտութիւն պարունակելով, շատ վտառողջ է, և երբեմն Փարիզի այլ և այլ թաղերուն և արուարձաններուն մէջ համաճարակներ յառաջ կը բերէ։ Բազմաթիւ շինութեանց պէտք է ձեռնարկել հեռի տեղերէ մաքուր ջուր Փարիզ բերելու համար, բայց հանրօգուտ շինութեանց նախարար Պ. Իվ Կիւյօ խոստացաւ ի մօտոյ օրինագիծ մը մատուցանել Խորհրդարանին՝ Ավռ գետին ակունքը դէպ ի Փարիզ դարձնել առաջարկելով։ Փարիզի միւս պէտքն է ստորերկրեայ երկաթուղի մը, քանի որ փողոցներն յոյժ խճողեալ են, և այս պէտքը գոհացնելու համար ալ կառավարութիւնը ծրագիր մը կը պատրաստէ։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱՇԱՐԺ ՎԻՃԱԿԱԳԻՐ ՄԸ
(Սթանտըրտ լրագրին Վիեննայի Թղթակցէն)

Կայսերական և արքայական իշխանաց ամուսնութիւնք և ամուսնութեանց գըրոյցք ո՛րչափ մեծ տեղ մը կը գրաւեն ժամանակէ մ'ի վեր եւրոպեան մամլոյն մէջ որ հետաքրքրաշարժ է գիտնալ թէ ամուսնութեան տարիքն ունեցող ո՛րչափ իշխանք և իշխանուհիք կը գտնուին այժմ։ Այս քննութենէ կ'երեւի թէ ո՛չ նուազ քան չորեքտասան իշխանք հետամուտ են ամուսնութեան, և ասոնք կա՛մ վեհապետներ են արդէն, կամ պիտի լինին ժամանակ մը ետքն։ Եթէ գերմանական մանր մունր իշխանութիւնք եւս հաշուի դրուին, այս թիւ աւելի կը բարձրանայ։

Օրթոտոքս դաւանութենէ իշխանք որք հետամուտ են ամուսնութեան՝ հետեւեալք են. 1. Ռուսիոյ գահաժառանգ Նիքոլա Ցարեւիչը 21 տարեկան. 2. Չեռնակորայի գահաժառանգ Տանիլօ իշխան 18 տարեկան. 3. Սերպիոյ նախորդ Թագաւոր Միլան Ա. 35 տարեկան։

Հռոմէադաւան իշխանք որք հետամուտ են ամուսնութեան. 4. Արքիդուքս Ֆրանց Ֆերտինանտ, Գահաժառանգ Աւստրիոյ, 26 տարեկան. 5. Իտալիոյ գահաժառանգ Վիքթոր Էմմանուէլ իշխան 20 տարեկան. 6. Պելժիոյ գահաժառանգին որդի Պօտուէն իշխան, 20 տարեկան. 7. Պուլկարիոյ Ֆերտինանտ իշխան, 28 տարեկան. 8. Ռումանիոյ գահաժառանգ Ֆերտինանտ իշխան, 24 տարեկան. 9. Պաւիերայի թագաւորութեան խնամակալին և ապագայ թագաւորին որդի Ռուփրէխթ իշխան, 20 տարեկան. 10. Սաքսոնիոյ գահաժառանգին որդի Ֆրետերիկ Աւկուսթոս իշխան 24 տարեկան. 11. Պրազիլիոյ գահաժառանգ Փետրօ իշխան, 24 տարեկան. 12. Վիքթոր Նափոլէոն իշխան, 27 տարեկան. 13. Փարիզի կոմսին որդի Օրլէանի դուքսը, 20 տարեկան։

Բողոքական դաւանութենէ ամուսնութեան հետամուտ իշխանք են. 14. Կալլէսի իշխանին երէց որդի Ալպէրթ Վիքթոր իշխան, 25 տարեկան. 15. Լիւքսէմպուրկի գահաժառանգ Վիլհէլմ իշխան Նասաուի 37 տարեկան. 16. Դանիոյ գահաժառանգին որդի Քրիսթիան իշխան. 19 տարեկան. 17. Հէսի մեծ-դուքս Էռնսթ Լուի, 21 տարեկան. 18. Անհալթի իշխան Լէոփոլտ Ֆրետերիկ, 33 տարեկան։

Օրթոտոքս դաւանութենէ ամուսնական տարիք ունեցող իշխանուհիք խիստ քիչ են թուով։ Ռուսիոյ մէջ բնաւ չկայ, եւ Չեռնակորայի իշխանին երիցագոյն դստերք որք չեն կարգուած դեռ՝ մին 16 տարեկան է, միւսը 15։ Ուրեմն, եթէ Ցարն ուզէ այժմ ամուսնացնել իւր գահաժառանգ որդին՝ օրթոտոքս դաւանութենէ իշխանուհեաց մասին ընտրութիւն ընելու դիւրութիւն չունի։

Հռոմէական գերդաստանաց մէջ կան 19 իշխանուհիք ամուսնական տարիքին մէջ, և 43 իշխանուհիք կան բողոքական գերդաստանաց մէջ։

—(8)—

ԹԵՐԹՕՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ

ԺԻՒԼ ՄԱՌԻ

ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ ԴՐԱԽՏ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ
ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՈՃԻՐ ՄԸ

—Ի՞նչ տեսակ մարդ էք դուք, պարոն, և այդ հանդարտ ու լուրջ երեւոյթին ներքեւ ո՛րպիսի ոճրագործ մը որ կը համարձակիք այդքան վատ և գարշելի սակարկութիւն մը առաջարկել ինձ։

—Մարդ մը որ կը սիրէ զձեզ, ըսի արդէն. սէրը չի տրամաբաներ։ Դիպուածը ճանբու« վրայ նետեց զձեզ. կ'օրհնեմ այդ դիպուածը։

Ռընոտիէ ժամացոյցը նայեցաւ։

—Կը սխալիք, տիկին, վիճաբանելով։ Զաւակնիդ մահամերձ է. մահուան պատասխանատուութիւնն ինձ հետ հաւասարապէս ձեր վրայ պիտի ծանրանայ, մինչդեռ եթէ ընդունէիք՝ կեանքը կրկնապէս ձեզ պիտի պարտէր։

—Ա՛հ, թշուառականը. կարող է իր սպառնալիքն ի գործ դնել։

—Մի՛ տարակուսիք բնաւ։

—Բայց սոսկալի բան է այս, սոսկալի։ Կ'ուզէք ուրեմն...։

—Այո՛, կ'ուզեմ։

Ռընոտիէ մանկան նայեցաւ ու Ֆէրնանտի ցոյց տուաւ զայն։

—Նախ իր վրայ մտածեցէ՛ք։ Եթէ ինքը պաղատէր ձեզ, պիտի կրնայի՞ք մերժել։

—Վա՛տ, ըսաւ Ֆէրնանտ, ձեռներն անզօրութեան անբացատրելի կատաղութեան մը մէջ գալարելով, զգալով որ յիմարութիւն կը պատէր իր ուղեղը։ Աստուա՛ծ իմ, պաշտպանէ՛ զիս, մի՛ թողուր որ այսպիսի ոճիր մը գործուի։ Անիրաւութիւն կ'ըլլայ. ես քու կամօքդ մայր եղած եմ, Աստուած իմ, և այս մարդը չարաչար կը գործածէ իմ մայրութիւնս, զիս իր սիրոյն ենթարկելու համար։ Արդարութիւն չէ այս։

Ծնրադիր ինկաւ զաւկին առջեւ և բազկացը մէջ առաւ զնա։

—Սիրելի զաւակս, եթէ կարենայիր լսել, եթէ կարենայիր հասկնալ։ Քու կեանքդ փրկելու համար՝ իմ պատիւս կը պահանջէ. եթէ կեանքս պահանջէր, չպիտի վարանէի։ Արդէն իսկ մեռած պիտի ըլլայի։ Զաւա՛կս, ինքզինքիդ եկո՛ւր, կենդանութեան նշան մը տուր որպէս զի կարենամ վանել այս մարդն, իր երեսին տալով ինձ ազդած արհամարանքն ու պղծանքը։ Բայց անշարժ կը մնաս, սիրուն Անտրէ«, կ'ուզես որ մայրդ կորսուի՞։

Հէգ կինը կը հեծկլտար։ Ծնրադիր՝ մինչեւ բժշկին առջեւ գնաց, փորձեց անոր ձեռքերէն բռնել, ոտքը փարելով, իր արդուզարդին անկարգութեան եւ իր գեղեցկութեանը մէջ՝ կարեկցութեան արժանի եւ վսեմ միանգամայն։

Այժմ կը փորձէր այդ մարդն ի գութ շարժել։

—Ո՛չ, անգթութիւնը մինչեւ այդ ծայրայեղութեան չէք կրնար հասցնել։ Գիտէ՞ք թէ ձեր երազած ոճրին չափ հրէշային բան չկայ, եւ եթէ ի գործ դնէք զայն, ամեն կերպ վրէժառութեան արժանի կ'ըլլաք։

Ռընոտիէ կը լռէր։

—Պատասխանեցէ՛ք։

—Կ'ընդունիմ ապագայն, ի՛նչ որ ալ ըլլայ։

—Ուրեմն, կորսուա՛ծ եմ, մրմնջեց Ֆէրնանտ, կորսուա՛ծ եմ։ Ի՞նչ կրնամ ընել. մերժելը՝ զաւակս սպաննել է. իսկ այդ սոսկալի զոհողութեան յանձնառու լինելով՝ յաւիտենապէս ստելու, ամուսնոյս առջեւ չիկնելու պիտի մատնուիմ, պիտի երկնչիմ անդադար որ ամօթալի ճշմարտութիւնը չյայտնուի նմա։

—Ես կ'առնեմ զինքը։

—Ա՛հ, հիմա կ'ըմբռնեմ։ Ինձ համար ձեր յայտնած սէրը կեղծիք է. Իւրպէնի դէմ ունեցած ատելութիւննիդ է որ կը դրդէ զձեզ այս ոճիրը գործելու։ Ձեր վատութիւնն արդարացնելու համար և ո՛չ իսկ սէր ունիք։

Ռընոտիէ անթափանցելի ժպիտ մը ունեցաւ։ Եւ չրթանցը վրայ եկաւ միւնոյն տմարդի խօսքը։

—Զաւակդ մահամերձ է։

Ֆէրնանտի աչքերը կը փայլէին վայրագ կատաղութեամբ մը։

—Զգուշացէ՛ք, ըսաւ, զգուշացէք։ Լաւ մտածեցէք։ Զիս նուաստացնելով այնպիսի արարած մը պիտի դարձունէք որ բնաւ չպիտի ներէ ձեզ։ Կը հասկնա՞ք, պարոն, բնա՛ւ։

—Կը հասկնամ, պատասխանեց բժիշկն. ինձ չպիտի ներէք, յանձնառու եմ։

Հէգ կինն՝ անճանաչելի դարձած՝ ձեռքերը կը գալարէր, յիմարի նման կ'երթեւեկէր սենեկին մէջ, բժշկին առջեւ կանգ առնելով, յետոյ խոյս տալով անկէ՝ զաւկին քով վերադառնալու համար։ Յաճախ թեւերը վեր կը բարձրացնէր իբր թէ պաղատելու համար գերագոյն զօրութեան մը զոր խուլ կը գտնէր իր ձայնին։

—Թո՛ղ այնպէս ըլլայ, ըսաւ յանկարծ, ամեն բանի կը յօժարիմ զաւակս փրկելու համար։ Կամքիս կը տիրանաք՝ կնոջ մը սրտին ամենէն վեհ զգացմանցը դպչելով։ Մարդիկ պիտի ներեն ինձ անշուշտ, եթէ երբեք անկումս իմանան։ Մայրերը պիտի գթան վրաս։ Ձերն եմ. փրկեցէ՛ք զաւակս։ Պատիւս անոր կեանքին փոխարէն. իմ խայտառակութիւնս անոր ժպիտներուն եւ զուարթ ակնարկին փոխարէն։

Ուժասպառ ինկաւ թիկնաթոռի մը վրայ եւ աչքերը գոցեց ձեռներովը,

Խորին լռութիւն մը տիրեց սենեկին մէջ։

Ռընոտիէ սուսեւսկով կը շփէր մանկան անկենդան մարմինը։ Այնպէս մը պառկեցուցած էր զայն որ գլուխն ոտքերէն աւելի ցած լինայ։ Եւ դանակի մը ծայրը ներմուծելով անոր փոքրիկ ակռաներուն մէջտեղ, շրթունքը բացաւ։ Բերանը Անտրէի բերնին դրաւ, օդ տուաւ նախ բերնէն, և ապա քթէն. մանուկը դուրս թափեց կլլած ջուրն որ զինքը կը խեղդէր։ Եւ բժիշկն անդադար կը շփէր մարմինն, այս գործողութեանց միջոցին։

—Գուցէ ուշ է այլ եւս, ըսաւ ցած ձայնով։

Ֆէրնանտ լսեց այս խօսքն և ոտքի ելաւ։

Ուրեմն մեռա՞ծ էր պզտիկը։ Երկու տըպաւորութիւնք պաշարեցին իր խռովեալ միտքն. իր սիրեցեալ զաւկին մահուան պատճառած վիշտն, և այդ մարդուն ո՛ր և է հատուցում ընելու հարկին մէջ չգտնուելու անհուն գոհունակութիւնը։

Այս երկու զգացմանց մին միայն տիրեց իր մայրական սրտին. առաջինը։

Ռընոտիէ՝ չըմինէին մօտ կախուած փոքրիկ հայելի մը առաւ եւ մանկան շըրթանցը մօտեցուց։

Քանի մը երկվայրկեան թողուց զայն, յետոյ ետ առնլով դիտեց։

—Ոչի՛նչ, ըսաւ, հայելիին վրայ շունչի հետք չկայ։

Ֆէրնանտ կը մնար անստուգութեան մէջ։

Եւ, տարօրինակ բան, այլ եւս չէր համարձակեր աղօթել։

Երկրորդ անգամ մը տոքթորը վերստին մօտեցուց հայելին եւ աւելի երկար ժամանակ թողուց զայն շրթանցը մօտ։

Գոհունակութեան շարժում մը ունեցաւ եւ աչքերը կենդանութիւն առին։

—Կ'ապրի՛. պիտի ապրի՛, ըսաւ շոր ձայնով մը։

Մայրն Անտրէի քով վազեց, բազկացը մէջ վեր առաւ զնա, գրկեց։ Տակաւ առ տակաւ թոքերը կսկսէին իրենց պաշտօնը կատարել։ Շնչառութիւնը կսկսէր, ի սկզբան շատ տկար, հազիւ նշմարելի, յետոյ աստիճանաբար զգալի։

Վերջապէս, յետ երկար եւ անձկալից վայրկեաններու, դժուարաւ բացաւ աչքերն ու գրեթէ անմիջապէս յետոյ փակեց։

Երբ երկրորդ անգամ վերստին բացաւ զայնս, հէգ տղան ճանչցաւ իր մայրը, ժպտեցաւ նմա եւ երկու բազուկներովն անոր վզին փարելով.

—Ո՛հ, մայրիկ, փորս սաստիկ կը ցաւի։

Մայրն անընդհատ համբոյրներ կը դըրոշմէր յորս նոյնքան յիմարութիւն կար որքան գորով։

—Ո՛հ, զաւակս, իմ փոքրիկ Անտրէս, չի մեռա՛ր. երեսս կը նայիս և կը ժպտիս ինձ. կարելի՞ բան է։ Կը կարծէի թէ ամեն յոյս կորած էր, թէ այլ եւս չպիտի լսէի քու սիրուն ձայնդ, թէ այլ եւս չպիտի տեսնէի քու զուարթ աչացդ բացուիլը, թէ այլ եւս այտերուս վրայ չպիտի զգայի շրթանցդ համբոյրներն ու մազերուս մէջ թաթիկներուդ գգուանքը։ Որչա՛փ երջանիկ եմ, իմ պաշտելեալ Անտրէ՛ս, որչա՛փ երջանիկ եմ։

Ռընոտիէն կը մռնար։

Սա՝ սենեկին խորը քաշուած՝ անշարժ կը մնար անդ։

Մօրն ուրախութիւնը իր սիրտը չէր յուզեր։

(Շարունակելի)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անիմաստ կը գրեն մեզ թէ վիճակն երկար ատենէ ի վեր անհովիւ մնացած ըլլալով, տեղական գործերն անկերպարան վիճակի մէջ կը գտնուին և թէ այս պատճառաւ թեև յաճախակի դիմումներ եղած են թէ՛ Ազգ. Պատրիարքարանի և թէ՛ Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին, սակայն այս դիմումներ տակաւին ոև է արդիւնք մը ունեցած չեն։

Խաւն ժողովն ինչու պիտի գումարի յառաջիկայ ուրբաթ ի խորհրդարանի Ղալաթիոյ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊԱՇՏՕՆԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆՔ

Ատանայի կուսակալ անուանեցաւ Մուսթաֆա Ասըմ փաշա, կուսակալ Պաղտատի։

Պաղտատի կուսակալ անուանեցաւ Սըրրը փաշա, կուսակալ Ատանայի։

Բէլթիմէ (Երէտէ) գաւառին կառավարիչ անուանեցաւ Իզզէթ պէյ, գայմագամ Ճումաա գաւառակին։

Իբէք (Գոսովա) գաւառին կառավարիչ անուանեցաւ Սալիհ փաշա, կառավարիչ Եէնիբազարի (Գոսովա)։

Եէնիբազար գաւառին կառավարիչ անուանեցաւ Խալիլ փաշա, կառավարիչ Իբէքի։

ՕՏԱՐ ՊԱՇՏՕՆԵԱՅՔ

Պարսկական կառավարութեան Աթէնքի և Աթէնքի պատուանշանի առաջին աստիճանը նուիրած է Բ. Դրան Ամէտի դիւանատան տնօրէնի օգնական Բէշիր էֆէնտիի եւ Արտաքին գործոց նախարարութեան խորհրդականի օգնական Զայեան Իլիաս էֆէնտիի։ Նոյն պատուանշանի երկրորդ աստիճանը՝ Բարձր. Մեծ-Եպարքոսին կնքապահ Ասաֆ պէյի։

ԲԱԹԱՆԹԻ ՏՈՒՐՔԸ

Արտաքին գործոց նախարարութեան խորհրդական Վսեմ. Ցարութիւն փաշայի նախագահութեամբ յանձնաժողով մը ի նիստ գումարեցաւ երէկ ի Բ. Դուռն և խորհրդակցեցաւ Բաթանթի տրոց գործադրութեան կանոնագրոյն և այլ մանրամասնութեանց վրայ։ Յանձնաժողովը կը կազմէին անդամոց ու հանքաց տնօրէն Վսեմ. Պետրոս էֆէնտի և դեսպանատանց թարգմանք։

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նախընթաց օր ժամ 9ին անձնասպանութիւն մը տեղի ունեցաւ Էտիրնէ Գաբուի շրջակայ հայոց գերեզմանատան մէջ։ Միջահասակ, սեւ պեխերով, ցորենագոյն գէմքով անծանօթ մարդ մը նոյն գերեզմանատան մէջ գտնուած Սիոս անուն հայու մը սրբճարանն երթալով ինքզինք սպաննեց բէժվոլվէրի հարուած մը պարպելով իր աջ կողին։

ՀԵՌԱԳԻՐԱԼՈՒՐՔ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

Հռոմ, 25 Նոյմ.

Իտալիոյ Խորհրդարանին նստաշրջանն այսօր բացուեցաւ։ Ումպէրթօ թագաւոր իւր գահաճառով կը յայտարարէ թէ Իտալիոյ միութեան եւ ազատութեան գործն այնպէս իմն ամրապնդուած է որ բնաւ տեղի չկայ վտանգներէ վախնալու։ Խորհրդարանին պիտի մատուցուին քանի մը կարեւոր օրինագծեր, մանաւանդ բարեգործական հաստատութեանց բարենորոգման համար, գործաւորաց կեանքը պաշտպանելու համար, նաև վարժապետաց վիճակը բարւոքելու և աշխարհական նախակրթարանաց մէջ ուսուցման կերպերուն միացուցման համար, պետական վարչութեան մէջ պարզութիւն և խնայութիւն մուծանելու համար, և Ֆրանսայի և Իտալիոյ միջեւ բացառիկ մաքսի սակագինը ջնջելու համար, ժամանակ տալով որ երկրագործութիւնն ու վաճառականութիւնն անցուննն այժմեան տագնապը։ Կառավարութիւնը նոր տուրք չպիտի խնդրէ։ Խաղաղութիւնն ամեն ժամանակէ աւելի ապահովեալ կը թուի։

Իտալական կառավարութիւնը պիտի չարունակէ հողալ բանակին և նաւատորմին պէտքերն, առանց ծանր բեռ դնելու եւմտացոյցին վրայ։ Թագաւորը վստահ է թէ, կառավարութեանց և ժողովրդոց խմաստութեան շնորհիւ, հարկ չպիտի լինի գործածել հետզհետէ պատրաստուող զէնքերն ու սպառազինութիւնները։

Աֆրիկէի մէջ Իտալիոյ քաղաքականութիւնն այն աստիճան յաջողութեամբ պսակեցաւ որ ընդարձակ երկիրներ ապահովեալ են, և լայնարձակ ասպարէզ մը բացուած է Իտալիոյ ազդեցութեան և գործօղութեան առջեւ։

ՄՈՒՍԱ ՊԷՅԻ ԴԱՏԸ

Բ. ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի, 14 Նոյեմբեր 1889

Երէկ տեղի ունեցաւ Մուսա պէյի դատավարութեան շարունակութիւնը։ Ժամը 7ին՝ ընդ հսկողութեամբ ժանտարմայից՝ ներս բերուեցաւ Մուսա պէյ։ Ըստ առաջնոյն ունկնդրաց տեղը խուռն բազմութիւն լցուած էր, լրագրաց թղթակիցներն իրենց տեղերը բռնած էին, և ամեն ոք անհամբերութեամբ կ՚սպասէր դատաւորաց գալուն։ Ժամը 7 ½ին եկաւ բազմիլ իւր աթոռին վրայ Ընդհ. դատախազ Խալիլ պէյ։ Թրնկըր Սիմոն էֆէնտիի հետ այսօր իւր տեղը բռնած էր Յովհաննէսի միւս որդին Կարապետ։ Հինգ վայրկեան հազիւ անցած էր դատարանէն ներքին դռնէն երեւցան Վսեմ. Նախագահն Վասըֆ պէյ և դատաւորք։ Խորին լռութիւն մը կը տիրէր երբ լսուեցաւ Նախագահին ձայնը որ կ՚ըսէր «Թղթեր կան, պիտի կարդացուին, Մուսա պէյ նստեցէ՛ք, մտիկ ըրէ՛ք»։

Եւ քարտուղար Ազմի պէյ կարդաց հետեւեալ բողոքագիրը.

«Հարցաքննութեան թուղթերուն մէջ անուններն արձանագրուած Աւետիսեան Գէորգ և Մելքոնեան Մինաս անձանց վըկայութեան համեմատ, թուականէս մէկ ու կէս տարի առաջ Մուշ գաւառակի Երատոնկ գիւղի բնակիչներէն և քուրդ ցեղին Մուսա պէյ՝ հայրս Յովհաննէսն և գիս սենեակ մը կապելով՝ չորս ժամ շարունակ ծեծեց և նոյն միջոցին 20 օսմանեան ոսկի մեզմէ խլեց։ Այս անգամ տեղի ունեցած դատավարութեան միջոցին իբրև անձնական դատախազ դատ բանալու և դատավարութեան միջոցին ներկայ գտնուելով՝ մինչեւ վերջին կէտն անձնական իրաւունքս որոշելով՝ այս մասին կրած վնասներս վերոյիշեալ Մուսա պէյէն հատուցանելու համար պատկառելի դատարանիդ որոշումը կը խնդրեմ»։

(Ստորագրութիւն)

Նոյն գիւղի բնակիչներէն
ԿԱՐԱՊԵՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Ընդհ. դատ. Թող հարցուի թէ այս Կարապետն ո՞վ է, ո՞ր գիւղացի և որո՞ւն տղան։

Կարապետ. Երատոնկ գիւղացի Յովհաննէսին տղան Կարապետն եմ։

Ընդհ. դատ. Որո՞նց վկայութեամբը պիտի կարենայ ապացուցանել թէ Յովհաննէսի տղան Կարապետն է։ Նախորդ նիստին վկաները թո՛ղ կանչուին և հարցուի այս մարդուն Կարապետ Յովհաննէսեան ըլլալը։

Նէֆտ. (Հրամայեց որ նախորդ նստի վկաները բերեն։) Կարապե՛տ, ե՞րբ եկար հայրենիքէդ, հոս եկած չե՞ս բնաւ։

Կար. Նոր եկայ, հոս առաջին անգամն է որ կուգամ։

Թրնկըր Սիմոն էֆ. Հարցաքննութեան անգամ գացած չէ։ (Այս միջոցին եկան նախորդ վկաներն, որք վկայեցին թէ Կարապետը Երատոնկցի Յովհաննէսի տղան է։ Նախագահն հարցուց Կարապետին թէ Սիմոն էֆէնտին փոխանորդ կը կարգէ՞։ Նա ալ իւր հաճութիւնն յայտնեց։)

Նախ. — Ընդհ. դատ. Անցեալ նստին դատարանէս անդամներէն Թահսին էֆ. հիւանդ ըլլալով, այսօր նորա տեղ Սալիհ պէյն եկած է. կուզէ՞ք նախորդ նստի ատենագրութեան ընթերցումը։

Ընդհ. դատ. Այո՛, թո՛ղ կարդացուի։ (Կարդացուեցաւ ամբողջութեամբ նախորդ նստի ատենագրութիւնը)։

Ընդհ. դատ. Հարցուցէք երկուց կողմանց որ եթէ դիտողութիւններ ունին ատենագրութեան վրայ թող ըսեն։

Նախ. Հարցնելիքներ եթէ ունիք, ըսէք։

Ընդհ. դատ. Որչափ որ կը յիշեմ, Մուսա և Խօմէր պէյերու ձեռք չոփ կար բռնած է, մինչեւ հոս Ճէզայիր պէյի ձեռքն է կ՚ըսեն. մէկ մ՚ալ Ցակոբ, Պօղոսը տեսած մինչեւ իսկ հետը խօսած է, ասոնք չեն նշանակուած. ատենագրութեան մէկ ծայրը նշանակելնիդ կը խնդրեմ։ (Ուրիշ դիտողութիւն ընող չեղաւ)։

Մէնտէր Ալի էֆ. (Փաստաբան Մուսա պէյի) Դատավարական օրինաց 277րդ յօդուածի տրամադրութեան համեմատ, ամբաստանեալն և իր փոխանորդք իրաւունք ունին վկաներու բամբասանքներուն համար պէտք եղած դիտողութիւններն ընելու. ուստի, ըսելիքներ ունիմ, թողութիւն ըրէք որ ըսեմ։

Նախ. Ամբողջ վկաները լսուելէն ետքը՝ ձեր ըսելիքները մտիկ կ՚ընենք։

Մէնտ. Ալի էֆ. Մեզ համար ներկայացուած տուեալներէն պէտք է օգուտ քաղենք, մեր վայրկեաններս թանկագին են, երբ ժամանակը գայ իրաւունք ունինք ամբաստանելոյն համար պէտք եղածն ըսելու։

Ընդհ. Դատ. Բայց սուտով դատարանը զբաղեցուցած կ՚ըլլաք. բոլոր վկաները լսուելէ վերջը ձեր ըսելիքները կրնաք ըսել։

Նախ. Կեցէ՛ք, նախ ամբաստանելոյն դիտողութիւնները հարցնենք. Մուսա պէ՛յ, Պօղոս և Ցակոբի վկայութիւնները լսեցիր, ըսելիք մ՚ունի՞ս։

Մուսա պէյ. Էֆէնտիմ, Ճօղլուղ կ՚ըսեն, բայց մեր կողմը Մաղաղա բառած բանը չկայ. այս խօսքին մէջ հակասութիւն կայ։

Նախ. Այո՛, ես հարցուցի, մաղաղան ի՞նչ է. ըսին թէ, չորս կողմը պատ, քարով հիւսուած և վրան փայտէ շինուած չէ՞նք մ՚է, խառնուած չէ այլ յարդանոց, ասիկա մենք հասկցանք։

Մուսա. Այո՛, ճիշդ այդպէս, պատին բարձրութիւնը մէկ մարդու փ եւ վրան փայտէ գերաններ նետուած եւ հողով ծածկուած, մէջտեղը երդիկ մը կայ ուրկէ լոյս կ՚առնէ եւ մէկ ալ փոքրիկ դուռ ուրկէ յարդ եւ խոտ ներս կը տանին, հետեւաբար Ճօղլուղ ըսածնին պարզ յարդանոց մ՚է. գալով Ցակոբին, կըսէ թէ 75ը անցուկ եմ, ականջներն ալ ծանր կը լսէ. իւր եւ Պօղոսին կալին մէջտեղը, 7 կալ կայ, ամեն մէկը իրարմէ հինգական վայրկեան հեռաւորութիւն ունենան՝ 35 վայրկեան կ՚ընէ, ձգենք ասոն եւ հինգ վայրկեանն ալ, թող ըլլայ 20 վայրկեան հեռաւորութիւն, ի՞նչպէս կ՚ըլլայ որ այս ծերունի մարդը այնչափ հեռաւորութենէն կը տեսնայ Նէֆիը, այսինքն լուցկին դէզերուն մօտեցնելով բռնկցնելու. եւ խուլ մարդ մը հրացաններուն ձայները ինչպէ՞ս իմացեր է։

Բայց ասոր, յարդանոց մը որուն դուռը գոց է ինչպէ՞ս կը բռնկցուի եւ եթէ վառուի, ինչպէ՞ս կ՚ըլլայ որ բոցերը կ՚երեւան, մինչդեռ այդ տեսակ քարէ շինուած գոց տեղէ մը կարելի չէ որ բոցեր երեւան. մուխը մէջը կը մնայ եւ կը մարի։ Պօղոս կ՚ըսէ թէ ես հրդեհին քովը կեցած եմ եղեր, ինչպէ՞ս կ՚ըլլայ որ հրդեհին այդչափ մօտ կենալովս չեմ բռնկեր։ Ասոնց տակ կուտան եւ կը գրգռեն որ այսպէս ըսեն։ Չորս տարի շարունակ Ալի, Թահիր եւ Սալիհ փաշաներուն քովը Մուշի մէջ կեցայ, այս դէպքին տեղի ունեցած միջոցին էր որ վերոյիշեալ բաշխներուն հետ 150 հոգիով Սասոն հարկահաւաքչութեան գացինք, 5 ամիս վերջը վերադարձանք, ի՞նչպէս կ՚ըլլայ որ Մուշէն 40 ժամ հեռաւորութեամբ տեղ մը գտնուած միջոցիս Երատոնկ գիւղը կուգամ եւ Յովհաննէսի կալը կը վառեմ։

Ընդհ. դատ. Այս խօսքերը անձնապաշտպանութեան միջոցին ըսուելիք բաներ են, հիմա կարգը չէ։

Մէնտէր Ալի էֆ. Բուն գործին եւ վկայութեանց համար ըսելիքներ ունիմ։ Նախ այս վկայութիւնք պաշտպանելոյս Մուսայի համար ամենեւին ազդեցութիւն չունին, ասոնք բոլորը հակառակութեան եւ թշնամութեան արդիւնք են։ Երբ հայ քահանան իւր հաւաքած թըղթերովը կը ձերբակալուի Մուսայի կողմէ, բարոյական հակառակութիւն մ՚է կ՚սկսի, այս մասին դատարանաց բոլոր կը բառնան, ի կ. Պոլիս հեռագիրներ կը քաշեն, որոց օրինակները տեղւոյն դատարանաց եւ տեղւոյս հեռագրատունց մէջ արձանագրեալ են. գալով վկաներուն ասոնց խօսքերը իրարու հակասական ըլլալն արեւու պէս յայտնի է. տեսէք Մկրտիչ իւր նախնական հարցաքննութեան մէջ ինչ կ՚ըսէ. երեք տարի առաջ, կալոյն ժամանակ ինք տունը գնացած ատեն Պօղոս եկեր իմաց տուեր է եւ ելլալով գացեր, տեսեր է որ յարդանոցը կը վառի եւ Մուսա ալ զինեալ հոն կեցած է, իւր թէ յարդանոցին մէջ գտնուած պահած արժէքաւոր նիւթեր, շատ մը յարդ, խոտ, փայտեր եւ 35 սայլ գարի վառեր է. այս բանը Ցակոբն ալ տեսած է եղեր։ Ինքը այն ատեն տեղւոյն կառավարութեան իմաց կուտայ եղելութիւնը, սակայն գիւղացիք վկայութիւն չտալնուն համար չէ կրցած ապացուցանել. այս խօսքերը քննիչ դատաւոր Իպրահիմ պէյի ըսած է։

Ուրիշ անգամ հարցաքննութեան մէջ ըսած է թէ մաղաղան վառած ատենին ինքը Գիթլիզ կը գտնուէր վերջէն իրեն իմացուցած են. իւր տուողներուն անունը չգիտեր. հարցաքննիչը կ՚ըսէ թէ ինչո՞ւ համար Իպրահիմ պէյի տարբեր կերպով տեղեկութիւն տուած ես, որոյ ի պատասխան «արդարեւ Գիթլիս կը գտնուէի, հրձիգութեան ուղղակի Մուսա պէյի կողմէ տեղի ունենալը տեսած չեմ, եղբայրներս տեսան, Իպրահիմ պէյին սխալմամբ զրուցեցի» կ՚ըսէ։ Ցայտնի բան մ՚է որ այս տեսակ հրձիգութիւն և մարդասպանութիւն տեղի ունեցած միջոցին տեղւոյն կառավարութեան կողմէ քննութիւններ կը կատարուին և պէտք եղած տեղեկագիրներ կը պատրաստուին. Մուշը գաւառ (սանճագ) մ՚է, հոն կը գտնուին ընդհ. դատախազ և արդարութեան պաշտօնեաներ, իրենք տեղւոյն կառավարութեան կը բողոքեն, ի՞նչպէս կ՚ըլլայ որ ամենեւին ոչ քննութիւն կը կատարուի և ոչ տեղեկագիր կը պատրաստուի. ասկէ կը հետեւի թէ քահանային թելադրութեամբ եւ մտացածին նպատակաւ տեղի ունեցած բաներ են։

Մէկ մ՚ալ կ՚ըսեն թէ Կարապետին եղբայրը, Կոնիաու, և ծառան հրդեհի միջոցին յարդանոցի մէջ մնալով՝ վրանին գըլուխնին այրեր է. ի՞նչպէս կ՚ըլլայ որ ատոնցքէն մինչեւ գլուխը բռնկած մարդու մը անդամներուն մէկ փոքրիկ մասը գոնէ չը վիրաւորուիր։

Ասոնք ուրիշ բան չեն եթէ ոչ պարզ թշնամութեան և հակառակութեան արդիւնք. երբ Մուսա պէյ գիւղացիներէն իւր բարի վարուց համար Ճօղլուղ կ՚ուզէ, ասոր կը մերժեն, վասն զի հակառակութիւն ունին որք են, քահանայ, մէհթէր և անդամներն։

Ընդհ. դատ. Դիտողութիւն մը պիտի ընեմ ըսաւ, խօսքը երկարեց, ասոնք անձնապաշտպանութեան միջոցին ըսուելիք խօսքեր են, դատավարութեան արգելք կ՚ըլլան։

Մէնտէր Ալի էֆ. Պարտաւորեալ եմ հակասութեանց վրայ բացատրութիններ տալու, պէտք է ընդհանուրին կարծիքը այս մասին ուղղուի, պաշտպանեալիս իրաւունքը այս կը պահանջէ և ըստ օրինի իրաւունքս է, ոչ ոք կրնայ մերժել։

Ընդհ. դատ. Իմ մասիս պէտք է վկաները նախ լսուին և ամբողջը վերջանալէ յետոյ փոխանորդք կրնան ուզած դիտողութիւնները ընել։

Նախ. Այո՛, վկաներուն լսուելէն վերջը կրնաք ձեր դիտողութիւններն ընել, հիմա կարգը չէ, ի դուր դատարանը կ՚զբաղեցնէք։

Մէնտէր Ալի էֆ. Ամբաստանելոյն փոխանորդք կրնան ամեն տարիէ օգուտ քաղել դոյն պաշտպանելու համար, հիմա տարիէ ներկայացած է, պէտք է որ խօսիմ եթէ չուզէք հիմա մտիկ ընել՝ իմ այս իրաւունքս վճռաւջինք ատենի առջեւ պիտի պահանջեմ։

Նախ. (Առ քարտուղարն) Արձանագրեցէ՛ք էֆէնտիին ըսածները։

Ընդհ. դատ. Այս մասին որոշում մը տուէք։

Նախ. (Ետ խորհրդակցութեան) Այս տեսակ խօսքերուն ժամանակը հիմա չէ, վերջէն կրնանք մտիկ ընել. — Եւ հրամայեց որ ներս բերեն Յովհաննէս անուն վկայն (վկայն եկաւ)։

Նախ. Ի՞նչ է անունդ, մականունդ, քանի՞ տարեկան ես։

Յովհ. Անունս Յովհաննէս, հօրս անունը Մըխօ (Մխիթար), 49 տարեկան եմ։

Նախ. Ո՞ւր տեղացի ես։

Յովհ. Մշոյ Երատոնկ գիւղէն։

Նախ. Ինչո՞վ կը պարապիս, ի՞նչ գործ կ՚ընես։

Յովհ. Իւսկիւտարի ջաղացքին մէջ կ՚աշխատիմ։

Նախ. (Անձնական դատախազն և Մուսան ցուցնելով)։ Տե՛ս ասոնք կը ճանչնա՞ս։

Յովհ. Այո՛, կը ճանչնամ, աս Կարապետն է։

Նախ. Երատոնկ գիւղի մէջ Մուսա պէյ անվայել վարմունքներ ունեցեր է, ատոնց վրայօք քու տեղեկութիւնդ պիտի հարցնենք, ճշմարտութիւնը զրուցելու կ՚երդնո՞ւս յանուն Աստուծոյ։

Յովհ. Այո՛, կ՚երդնում յանուն Աստուծոյ (ձեռքն Աւետարանին վրայ դնելով)։

Նախ. Պատմէ՛ տեսնենք, ինչ եղաւ, ի՞նչ գիտես։

Յովհ. Գիշեր էր, սենեակէն ելայ գիւղին մէջ կը պտտէի. ժամը $4\frac{1}{2}$—5ը կար, աղմուկ մը լսեցի, մօտեցայ, տեսայ որ Մուսա պէյը, զիս տեսնելուն պէս «մի մօտենար կը վառեմ» ըսաւ. ես որովհետեւ երդիքն էի, անկից վար իջայ տեսայ որ Մուսա պէյ պատը կը ծակէր, մեծ ծակ մը բացաւ, 4—5 բեռ եզեր դուրս հանեցին և տարին տարին։

Նախ. Գիշերն ի՞նչ բան ունէիր կը պըտըտէիր։

Յովհ. Գիւղին գիշերապահն էի։

Նախ. Այդ ապրանքները ձիո՞վ թէ ջորիով տարին։

Յովհ. Ո՛չ, կենակով տարին, լաթեր և ուրիշ բաներ։

Նախ. Քանի՞ բեռ տարին։

Յովհ. 5—6 բեռ։

Նախ. 5—6 բեռը շատ բան է, մինակ լաթով չըլլար, հետը մէկտեղ գորգ եալն չկա՞ր։

Յովհ. Ո՛չ, չտեսայ, ի՞նչ ըլլալնին չը հասկցայ։

Նախ. Ներսը գտնուած ամեն բաները, պղինձ եալն անոնք ալ տարի՞ն։

Յովհ. Այո՛. պղինձ ալ տարին։

Նախ. Ներսը մարդ չկա՞ր, չկանչեցի՞ն, աղմուկ չհանեցի՞ն։

Յովհ. Ո՛չ։

Նախ. Ինչո՞վ ծակեցին։

Յովհ. Գաւազանով։

Նախ. Գաւազանով պատ կը ծակո՞ւի, պատը ինչէ՞ շինուած է։

Յովհ. Քարէ շինուած, բայց գաւազաններուն ծայրը մասնաւոր երկաթներ դըրուած են, անով ծակեցին։

Նախ. Քանի՞ հոգի ներս մտան։

Յովհ. Երկու հոգի։

Նախ. Դուն և անոնց մէջտեղը քանի՞ քայլ կար։

Յովհ. 100-200 քայլ կար։

Իպպէն էֆ. Խնդրեմ թող բացատրէ. որչա՞փ ժամանակէն ծակեցին, քովը ուրիշ ո՞վ կար. ինքը նախ ո՞ւր եկաւ, ո՞ւր նստաւ։

Նախ. Դուն գիւղին գիշերապահն ես, ի՞նչ կընէիր այն սենեակը, ինչո՞ւ դուրսը չէիր գտնուեր։

Յովհ. Այո, գիշերապահն եմ մէկ շաբթուան համար, որովհետեւ սովորութիւն կայ, ամեն ոք կարգաւ շաբաթ մը գիւղը կը հսկէ։

Նախ. Դու մինակ էի՞ր։

Յովհ. Այո՛, մինակ էի։

Իպպէն էֆ. Նախ հարցուցէք թէ ո՞ւր տեղ է եղեր, վերջը ո՞ւր ելեր գացեր է և ի՞նչ տեսեր է։

Նախ. Ասոնք հարցուեցան։

Ընդհ. դատ. Առանձին պատելու ելեր է, քանի՞ փողոց պատելէ վերջը Մուսա պէյը տեսեր է։

Յովհ. Երկու երեք փողոց պատելէ վերջը։

Ընդհ. դատ. Քանի՞ հոգի տեսեր է։

Յովհ. 10-12 հոգի։

Իպպէն էֆ. Իւր գացած ատեն պատը ծակա՞ծ էին թէ ոչ։

Յովհ. Այո՛ ծակած էին բաւական, քիչ մնացած էր ամբողջացնելու։

Իպպէն էֆ. Որչա՞փ ատեն հոն մնացեր է դիտելու համար։

Յովհ. Ժամու մը չափ մնացի։

Ընդհ դատ. Ծակին մեծութիւնը ո՞րչափ է։

Յովհ. Մէկ, մէկուկէս կանգունի չափ։

Նախ. Այսինքն մէկ մարդ մը հանգիստ կրնայ մտնել։

Յովհ. Այո՛։

Իպպէն էֆ. Պատին հաստութիւնը ո՞րչափ է։

Յովհ. Մէկ կանգունի չափ։

Ընդհ. դատ. Անկողին ալ հանե՞ր են։

Յովհ. Չտեսայ։

Նախ. Բեռները ի՞նչպէս էին, մեծ թէ փոքր, ծրարի պէս բաներ չկայի՞ն։

Յովհ. Մեծ ալ կար, փոքր ծրարներ ալ կային։

Իպպէն էֆ. Պատը ծակելու համար քանի՞ վայրկեան աշխատեցան։

Յովհ. Քառորդ մը քսան վայրկեան։

Նախ. Ըսել է դու գացած ատենդ ծակա՞ծ էին։

Յովհ. Ես գացի ծակելու նոր սկսած էին։

Իպպէն էֆ. Քիչ մը առաջ ես գացած ատենս ծակուած էր ըսաւ, հիմա նոր կը ծակէին կ՚ըսէ, ինչ և իցէ. ծակէն ներս առաջ ո՞վ մտեր է։

Յովհ. Նախ Խօմէր պէյ և վերջը Մուրատ պէյ։

Իպպէն էֆ. Ելած ատեն ո՞վ առաջ ելեր է։

Յովհ. Ես ի՞նչ գիտնամ ով առաջ ելաւ կամ մին կամ միւսը։

Իպպէն էֆ. Լո՞յս էր թէ մութ։

Յովհ. Մութ էր։

Նախ. Ժամը քանի՞ն էր։

Յովհ. $4\frac{1}{2}$, 5 կար։

Նախ. Լուսին կա՞ր։

Յովհ. Կար։

Նախ. Ո՞ր ամիսն էր գիտե՞ս։

Յովհ. Ձմեռ գիտեր։

Ընդհ. դատ. Պատը ծակողները որո՞նք էին։

Յովհ. Մուրատ պէյ և Խօմէր պէյ։

Ընդհ. դատ. Ի՞նչպէս կ՚ըլլայ, Մուսա պէյ երդիքէն կը ծակէ ասոնք վարը կեցած կը ծակեն ըսել է երկու կողմէն կը ծակէին։

Յովհ. Ոչ, Մուսա պէյ սալէս երդիքին վրայ կայնած էր պատն ալ ճիշդ երդիքին (պատէն) կից էր. կը ծակէին։

Ընդհ. դատ. Ծակը ո՞րչափ կար։

Յովհ. Մէկ ու կէս կանգուն։

Ընդհ. դատ. Պատին բարձրութիւնը ո՞րչափ էր։

Յովհ. Մէկ կանգուն։

Ընդհ. դատ. Ի՞նչպէս կ՚ըլլայ, մէկ կանգուն տուն կ՚ըլլա՞յ, և ասոր երդիքին վրայ կեցած ինչպէս կը ծակէր պատը։

Յովհ. Քովի երդիքին վրայ կեցած էր Մուսա պէյ և պատը կը ծակէր։

Ընդհ. դատ. Հակասութիւն կայ։

Նախ. (Առ ընդհ. դատախազն) տեղւոյն տուները այս տեղի պարտիզպանաց հիւղերու պէս խիստ ցած են. այնպէս չէ Յովհաննէս, պատը ո՞րչափ բարձր է։

Յովհ. 3 մարդու բարձրութիւն կայ։

Ընդհ. դատ. Ծակը գետնէն ո՞րչափ բարձր է։

Յովհ. Մէկ կանգուն գետնէ բարձր։

Ընդհ. դատ. Ի՞նչպէս կ՚ըլլայ. երդիքը կեցած ատեն 3 մարդաչափ բարձրութիւն ունեցող պատ մը կը ծակեն, Մուսա և Խօմէր պէյ։

Նախ. Կերեւայ թէ Մուսա և Խօմէր պէյ կը դիտէին իսկ միւսները կը ծակէին. (առ Յովհ.) դուն ասոնք տեսնելէդ վերջը ի՞նչ ըրիր։

Յովհ. Ելայ տուն գացի. մէկ երկու ժամէն, ասոր տիրոջ լուր տրուեցաւ ելան իջան նայեցան որ ինչ որ կար տարեր էին։

Իպպէն էֆ. Տան տիրոջ ո՞վ լուր տուաւ։

Յովհ. Միւս տղաքը Պօղոս։

Թարգմանը յիշեցուց թէ ներսէն գողցուած բաներուն մէջ, ապարանջան, մանեակ, անկողին և այլ բաներ կային ըսած է մինչդեռ հոս բան մը չըսաւ. մէկ մ՚ալ ըսած է թէ նախ սենեակն էի վերջը ելայ գացի, ու այդ բաները տեսայ։

Նախ. Յովհաննէ՛ս, այնպէ՞ս է, դուն առաջ սենեակն էիր վերջը ելար գացիր։ Եւ ի՞նչպէս տեսար մանեակ ապարանջան և այլ բաներ ալ գողցած կը տանէին։

Յովհ. Այո, սենեակն էի վերջը ելայ գացի գիւղը հսկելու և բազմութիւնը տեսայ այո՛ մանեակ և այլ բաներ ալ գողցած էին։

Ընդհ. դատ. Գիշեր ատեն ի՞նչպէս տեսար ապարանջանը։

Յովհ. Հետեւեալ օրը տեսնեցիք ըսին թէ ապարանջան մանեակ և այլ բաներնին գողցուած էր։

Մէնտ. Ալի էֆ. Իւր գտնուած տեղը ի՞նչ ձեւ ունէր, տափարակ թէ ծուռ։

Նախ. Միթէ այդ եւս այդ բաները հարցնելու հարկ մնա՞ց։

Ընդհ. դատ. Հոս հակասութիւնը խիստ շատ է. կըսէ թէ Մուսա պէյ երդիքին վրայ էր կը ծակէր. երդիքը պատին քովն էր. ծակը գետնէն մէկ կանգուն հազիւ բարձրութիւն ունէր. ի՞նչպէս եղեր է թող ճշդէ. մի՛ գուցէ Մուսա պէյ երդիքը կը ծակէր. կարելի է տաճկերէն չգիտնալուն չկրնար բացատրել, թող թարգմանեն։

Նախագահն բաւ համարեց այսքանը, և հրամայեց որ ներս բերեն երկրորդ վկայն՝ Պօղոս։

Նախ. Անունդ ի՞նչ է։

Պօղոս. Տաճկերէն չեմ գիտեր, թարգմանը թող գայ. (Նախագահն ժողովրդէն թարգման մ՚ուզեց)։

Ընդհ. դատ. Եթէ կարելի է պաշտօնական մարդ մը բերուի աւելի վստահ ըլլալու համար, թերեւս ասոնց մէջէն եկողը իրեն ազգականութիւն կ՚ունենայ։

Նախ. Ո՛չ հոգ չէ, ո՛վ կ՚ուզէ ըլլայ արդէն երդում պիտի ընէ։

Ընդհ. դատ. Հարցաքննութեան պաշտօնատունը Պալտիկ էֆէնտին թարգմաններ է, եթէ կարելի է զարձեալ զայն բերել տալ, որպէսզի սխալ թարգմանութիւն չըլլայ։

Թրնկըր Սիմոն էֆ. Կարելի՞ է սխալ թարգմանել. դատարանի անդամոց մէջ հայերէն հասկցող կայ։

Ընդհ. դատ. Թրնկըր Սիմոն էֆ. այս տեսակ բաներու միջամտելու իրաւունք չունի, պէտք չէ խառնուի։

Ընդհ. դատախազը դիտողութիւն ըրաւ որ եթէ կարելի է թարգմանը աւելի ծանօթ անձ մը ըլլայ։

Իպպէն էֆ. Մուսա պէյ հայերէն խիստ լաւ կը հասկնայ, եթէ սխալ թարգմանէ ինք մեզ կրնայ զգացնել տալ։

Այս միջոցին ըստ հրաւիրանաց Նախագահին, ունկնդիր ժողովրդին մէջէն եկաւ թարգման մը Գիթլիզցի Մանուկ 27 տարեկան, այլազգի Երգումը ըրաւ ճշմարիտ խօսելուն և սխալ թարգմանել Պօղոսի տեղեկութիւնն այս խնդրոյ մասին։

(Մշոյ Երատոնկ գիւղացի 25 տարեկան երկրագործ Պօղոս Վարդանեանի վկայութիւնը.)

Պօղոս. Գիշեր մը քանի մը հոգի գիւղին պահպանութիւն կ՚ընէինք. սենեակը ներս տէր չէինք, ելանք գիւղը պտըտեցանք, հեռուն քանի մը հոգի տեսանք. մօտեցանք. հարցուցի դուք ո՞վ էք, ձայն չհանեցին. նորէն ձայնեցի. մէկ մ՚ալ նայիս «Մի մօտենաք ձեզ կը վառեմ» ձայն մը լսուեցաւ. Տեսայ որ Մուսա պէյ, Անձէտ, Զալօ, Մուրատ, Համօ երդիքի մը վրայ կեցած էին։

Նախ. Ի՞նչ կ՚ընէին հոն։

Պօղոս. Կէսը պատը կը ծակէին, կէսն ալ կ՚սպասէին։

Նախ. Որո՞ւ հետ էիր։

Պօղոս. Երկուքը դուրսը կը սպասէին, երկուքը ներս մտան. հոն գտնուած բաներն առին տարին. մենք փոսի մը մէջ պահուըտեցանք ու դիտեցինք։

Նախ. Ո՞վ էր ընկերդ, հօրը անունն ի՞նչ է։

Պօղոս. Ընկերս Յովհաննէսն էր, հօրը անունը Մխօ։

Ընդհ. դատ. Քիչ մը առաջ հոս եկող Յովհաննէսին համա՞ր է արդեօք, եթէ կարելի է թող տեսնայ և իմացնէ մեզ թէ իւր ընկերը այն է։

(Յովհաննէս արդէն վկայից տեղը նստած էր, Պօղոսին ցցուցին և հաստատեց թէ այս Յովհաննէսն էր նոյն գիշերուան ընկերը։)

Իպպէն էֆ. Գիշերը ժամը քանի՞ն էր։

Պօղոս. Ժամացոյց չունինք, չենք կըրնար ժամերը որոշել։

Նախ. Հարկաւ չե՞ս գիտեր, ժամը կը $4\frac{1}{2}$ը կա՞ր, քանի՞ն էր։

Պօղոս. Կարելի է 4, $4\frac{1}{2}$ն էր։

Նախ. Մո՞ւթ էր թէ լոյս։

Պօղոս. Մութ։

Նախ. Լուսին չկա՞ր։

Պօղոս. Լուսինը ելած էր։

Թրնկըր Սիմոն էֆ. Սխալ կը թարգմանէ, լուսինն ելած էր կը թարգմանէ, մինչդեռ Պօղոս լուսինը դեռ լերան ետեւէն չէր ելած կ՚ըսէ։

Ընդհ. դատ. Դատավարական օրինաց գէղծում է եթէ Թրնկըր Սիմոն էֆ. շարունակէ իւր միջամտութիւնները։ Ես արդէն ըսի որ կարող մարդ մը բերուի։

Իպպէն էֆ. Հոգ չէ, կրկնել կ՚ուտանք աղէկ է. (առ Պօղոս) ի՞նչպէս, լուսինը ելա՞ծ էր թէ լերան ետեւն էր։

Պօղոս. Լուսինը երկու ոտք ելած էր։

Իպպէն էֆ. Ո՞րչափ ատեն կայ որ այս դէպքը տեղի ունեցած է և ո՞ր ամսուն էր։

Պօղոս. Երկուք ու կէս տարի առաջ այս ամսուն տեղի ունեցաւ, (այսինքն Նոյեմբերին)։

Իպպէն էֆ. Ասոնք գիւղը հսկելու համար ելեր են սենեակէն, մինչեւ ո՞ւր գացեր և ո՞ւր տեղ կեցեր են։

Ընդհ. դատախազը խնդրեց նախագահէն որ եթէ կարելի է ամեն մարդ ուղղակի հարցում ուղղէ, ինքը հարցումները կրկնելու համար չի յոգնի. սակայն նախագահն շարունակեց իր նախկին ձեւով։

Իպպէն էֆ. Որո՞ւն սենեակն էիք։

Պօղոս. Կարապետին։

Իպպէն էֆ. Ինչո՞ւ դուրս ելաք, արդեօք բա՞ն մը լսեցիք։

Պօղոս. Այո՛, շուներուն հաչիւնը իմացանք և դուրս թռանք Յովհաննէսի հետ։

Իպպէն էֆ. Խնդրեմ, Յովհաննէսի հետ երես առ երես բերուի, հակասութիւններ կան ճշդուի։ (Յովհաննէս եկաւ)։

Նախ. Յովհաննէս, դուն առանձին ելայ ըսիր, այս մարդը Յովհաննէսի հետ միասին ելանք կ՚ըսէ, ի՞նչ կ՚ըսես։

Յովհ. Ես տեղեկութիւն չունիմ, ան մէկ կողմէն գնաց, ես միւս կողմէն գացի։

Ընդհ. դատ. Երես առ երես բերելու պէտք չկայ, խնդիրը ինքնին կը հասկցուի. մենք աս մասերը լրացնենք, վերջէն եթէ պէտք ըլլայ կը բերենք։

Իպպէն էֆ. Սենեակը առանձի՞ն նստած էիք։

Պօղոս. Չորս հոգի էինք։

Նախ. Այս Կարապետն ալ հո՞ն էր։

Պօղոս. Ոչ։

Նախ. Այդ սենեակը ինչո՞ւ գացեր էիք։

Պօղոս. Ձմեռ էր, սենեակը տաք էր, տաքնալու համար հոն ժողվուած էինք։

Ընդհ. դատ. Տնեցիներէ մարդ չկա՞ր։

Պօղոս. Ոչ։

Իպպէն էֆ. Տնեցւոց լուր չտուի՞ք։

Պօղոս. Անոնց երթալէն վերջը գիւղացւոց իմաց տուինք։

Նախ. Ամեն մարդ քնացա՞ծ էր, երբ լուր տուիք։

Պօղոս. Անոնք երթալէն վերջը պատուհանները բացինք պոռացինք։

(Այս միջոցին ժամ 9ին 5 վայրկեան մնացած էր. ամեն ոք հանգստութեան պէտք ունէր, ժողովականք քովի խորհրդակցութեան սենեակը քաշուեցան. կէս ժամու դադարէ մը վերջը վերստին բանակցութիւն սկսաւ դատավարութիւնը, Պօղոսին հարցաքննութեան շարունակութիւն։ Սակայն թարգմանը մեկնած ըլլալուն դատարանն առկախուեցաւ. Թօգաթլեան Գասպար էֆէնտին կարգել. այս եւս չյաջողեցաւ քանզի Երատոնկցի Պօղոսի, Գասպար էֆէնտիին լեզուն լաւ չէր հասկնար. այն ատեն ժողովուրդին մէջէ, Իւսկիւտարցի 42 տարեկան Եազմաճի Գառնիկը ներկայացաւ իբր թարգման. դժբաղդաբար Գառնիկ, Գասպար էֆէնտիէ աւելի գրաբար խօսելուն, իրարու լեզու հասկնալ կարելի չեղաւ. վերջապէս ներկայացաւ վերջին ընտրելի մը որ ըսաւ թէ ինքն ալ Մշեցի ըլլալուն իրարու լեզու կրնային հասկնալ և արդարեւ օրինաւոր կերպով թարգմանեց։ Այս թարգմանին անունն էր Յովհաննէս, Մշեցի 22 տարեկան. կիրակոս էֆէնտիի քով կ՚աշխատի։ Օրինական երդումն ըրաւ և դատավարութիւնը շարունակուեցաւ։)

Ընդհ. դատ. Մկրտիչի կամ Կարապետի սենեակէն շուներու հաչիւնը լսելով ելաք Յովհաննէսի հետ գացիք, Մուսա պէյը տեսաք որ ընկերներովը պատը կը ծակէր՝ ձայն տուիք, «մի՛ մօտենաք ձեզ կը վառեմ» ըսաւ, դուք ալ քաշուեցաք փոսի

մը մէջ պահուըտելով մտիկ ըրիք, գողերը ապրանքներ գողնալով փախան, այն ատեն դուք ո՞ւր վերադարձաք։

Գէորգ. Անկից դառնալով եկանք Կարապետին տունը լուր տուինք։

Ընդհ. դատ. Փոսը գողութեան վայրէն ո՞րչափ հեռու է։

Գէորգ. 50 կանգուն կայ։

Ընդհ. դատ. Սենեակն ու ծակուած տեղը իրարմէ ո՞րչափ հեռի են։

Գէորգ. Քիչ մը հեռու են։

Ընդհ. դատ. «Լաէ՛, քեզ կը փառենք» ըսած ժամանակ եա դառնալով փոսին մէջ կեցեր են. քանի որ սենեակն աւելի մօտ էր, ինչո՞ւ սենեակ չվերադարձան և այդ փոսին մէջ կեցան. սենեակն աւելի ապահով չէ՞, և ինչու սենեակ գալով միւս ընկերներուն իմաց չտուին։

Գէորգ. Վախցանք եա դառնալ լուր տալու, մեզի կը զարնէին, հոն կեցանք գիտեցինք վախերնէս պահուըտեցանք։

Ընդհ. դատ. Ծակած պատերնին կիրո՞վ թէ քարով շինուած է, ի՞նչպէս է։

Գէորգ. Մեր կողմերը կիր չ'կայ, միայն քար եւ հողով հիւսուած է։

Ընդհ. դատ. Յովհաննէս ըսաւ որ երդիքին վրայ էին և անկից ծակեցին, վերջն ալ ըսաւ թէ վարէն ծակեցին. ասոնց ո՞րը ճիշդ է։

Գէորգ. Ես չեմ գիտեր, ես միայն պատին ծակուիլը տեսայ։

Ընդհ. դատ. Սենեակն և ծակուած տեղին դիրքն ինչպէ՞ս է եղեր. Իրարմէ ո՞րչափ հեռաւորութիւն ունին։

Գէորգ. Պահած տեղերնին և սենեակն իրարու կից են մէջտեղը միայն մէկ պատ կայ։

Իզզէթ էֆ. կ'ըսէ թէ պատը ծակուած ատեն ես տեսայ, մինչդեռ հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ այսպէս ըսած է «մենք չորս հոգի, գիւղին պահապաններն էինք, գիշերը պտտած ատեննիս լսեցինք շներու ձայն, Յովհան և ես ելանք գացինք, երդիքը մարդ մը տեսանք, հարցուցինք—ո՞վ ես, ըսաւ, ձեզի կը վառեմ-այդ մարդը Մուսա պէյն էր, ձեռքի գաւազանով երդիքը կը ծակէր, ոչ թէ պատը», հոս պատ մ'ալ աւելցուցին։

Ընդհ. դատ. Այսչափ հարցաքննութիւն բաւական են. երրորդ ոճրի դատավարութեան սկսինք։

Իզզէթ էֆ. Ներեցէք, ըսելիքներ ունիմ. վկաներէն Յովհաննէս Մխոեան ըսաւ թէ 200 քայլ հեռուէն Մուսան տեսած է. և երբ հարցուեցաւ իրեն թէ այսչափ հեռուէն ինչպէ՞ս կրնայ ըլլալ որ տեսնուի և միանգամայն ճանչցուի, պատկառելի ատենիդ և այսչափ անթիւ բազմութեան առջեւ ամեն ոք լսեց որ ըսաւ թէ ինձ այսպէս սորվեցուցին, ես ալ ըսի. Այսչափ մարդոց առջեւ ըսուած այս խոստովանութիւնը ճշմարտութիւնն երեւան հանեց, հասկցուած է թէ ասոնք մասնաւոր դրդում և հրահանգով պատրաստուած խօսքեր են. Բայց ասոր խօսքերուն մէջ ծայրայեղ հակասութիւնք ես կան՝ հետեւաբար ասոնց բացարձակապէս [illegible] ըլլալնին ապացուցանելու պէտք չկայ պաշտպանելոյս իրաւանց պաշտպանման համար. պէտք է որ սոքա պատժուին. Տէր դատախազ, յանուն հանրային իրաւանց որուն պաշտպան և տէրն էք, կը խնդրեմ որ այս սուտ վկաներուն վրայ օրինաց տրամադրութիւնն ի գործ դնէք, որպէս զի պաշտպանելոյս, Մուսա պէյի անմեղութիւնն երեւան գայ։

Ընդհ. դատ. Միւս վկաները թող գան, անոնք ալ մտիկ ընենք, անկից վերջը ըսելիք մը եթէ ունիք, կ'ըսէք, հիմա կարգը չէ, անձնապաշտպանութեան միջոցին ըսուելիք խօսքեր են. —Այն ատեն նախագահը հրամայեց որ ներս բերեն 20 ոսկւոյ յափշտակութիւնը վկայողներէն Համի Գէորգ, 40 տարեկան, Էրտօնկի Մխիտարի ջաղացքին աշխատաւոր. — Սա եւս օրինական երդումն ընելէ վերջը։

Նախ. Գէո՛րգ, ասոնք կը ճանչնա՞ս, ասոնց հետ ազգականութիւն մ'ունի՞ս։

Գէորգ. Այո՛, կը ճանչնամ, ազգականութիւն չունիմ։

Նախ. Որչա՞փ ժամանակ է Պոլիս եկած ես։

Գէորգ. 10 ամիս է։

Նախ. Գէո՛րգ, քեզ հոս կանչեցինք որ տեղեկութիւն տաս թէ ինչպէս Մկրտիչին յարդանոցը այրեր եւ տունը ծակելով գողութիւն ըրեր են. ի՞նչ գիտես, ըսէ՛։

Գէորգ. Էֆէնտի՛, ես ատոնցմէ տեղեկութիւն չունիմ, ես միայն տեսայ որ Մուսա պէյ Կարապետին 20 ոսկին առաւ։

Նախ. Ինչպէ՞ս տեսար զայդ, դուն հո՞ն կը գտնուէիր։

Գէորգ. Այո՛, Կարապետին սենեակն էի։

Նախ. Ուրիշ ո՞վ կար։

Գէորգ. Մուսա պէյ, Խոմէր պէյ, Ճալօ Մուրատ, Համի օղլու և ուրիշ շատեր կային։

Նախ. Ինչո՞ւ գացիր Կարապետին սենեակը։

Գէորգ. Ես գիւղին մեծերէն կը համարուէի, իբրեւ թէ խօսք հասկցնող մէկն ըլլալուս համար զիս կանչած էին որ ճար մ'ընենք։

Նախ. Ի՞նչ բանի ճար պիտի ընէիք։

Գէորգ. 20 ոսկին գտնելու համար։

Նախ. Ստակները գտա՞ք և ո՞ւսկից, ստուկէ՞ն հանեցիք։

Գէորգ. Քանի մ'ոսկին գիւղէն գտանք և մնացեալը Կարապետի մայրն ու կինը Վարդենիս գիւղն երթալով գտան, բերին։

Նախ. Ինչո՞ւ կիները ղրկեցին, Կարապետ թող ինք երթար։

Գէորգ. Կարապետ ի՞նչպէս կրնար երթալ, կապուած էր։

Նախ. Ի՞նչպէս կապած էին. ձեռքերը՞ն, ոտքերը՞ն, գետի՞նը փռած էին։

Գէորգ. Մեր կողմերը եօբէն (խոտէ չուան) կայ, մարդը եօրքէնով կը կապեն։

Նախ. Ի՞նչպէս կապած էին. քանի որ ձեռքերը կապուած էր ի՞նչպէս դրամներն առաւ. Բացատրէ՛։

Գէորգ. Կարապետը սիւնին կից ոտքի վրայ կայնեցուցին և այդ եօրքէնը ոտքէն սկսելով սիւնին հետ միասին փաթթեցին մինչեւ ուսերը, միայն ձեռքերը դուրս ձգեցին. Մայրը, կինը բերին 20 ոսկին, Կարապետին ձեռքն յանձնեցին, Կարապետն ալ կապուած տեղը Մուսա պէյին յանձնեց, որ չուանը քակեց. մինչեւ 20 ոսկին չառաւ չքակեց. Անկէ՛ն ետքն ելաւ գնաց։

Նախ. Միայն Կարապե՞տը կապեցին։

Գէորգ. Հայրը, Յովհաննէսն ալ կապեցին, մէկը մէկ սիւնին, միւսն ալ միւս սիւնին։

Նախ. Ստակները երկու կիներն ալ միա՞սին բերին տուին։

Գէորգ. Միայն մայրը առանձին բերաւ Կարապետին տուաւ։

Նախ. Սիւնին կապելէն վերջը, ծեծել, զարնել, ուրիշ բան մ'ալ չեղա՞ւ։

Գէորգ. Ինչո՞ւ ըլլայ, ստակը տալէն վերջը մէկ մ'ալ ծե՞ծ ուտէ։

Նախ. Նախ առա՞ջ թէ հայրը կապեց, իրարմէ քանի՞ վայրկեան վերջը, որչա՞փ ժամանակ կապուած մնացին։

Գէորգ. Նախ Կարապետը, քիչ մը վերջն ալ հայրը կապեց, և 3—4 ժամ այդպէս կապուած մնացին։

Նախ. Այս տուած ստակներուն մէջ մանր դրամ, մէճիտիք, անգլ. ոսկի կամ ուրիշ դրամներ խառնուած չէի՞ն։

Գէորգ. Ո՛չ, միայն 20 հատ (առանց մանրուքի) օսմ. ոսկի էր։

Նախ. Այդ ի՞նչպէս կ'ըլլայ, ուրկէ՞ց գտան այդչափ հատ ոսկիները, մ'թէ գիւղը սեղանաւո՞ր կայ։

Գէորգ. Այո՛, կը գտնուի, զոր օրինակ ես ոսկի մը պահած եմ որ տուրք ուզած ժամանակնին վճարեմ, այսպէս ալ ուրիշներու քով գտնուած ըլլալով՝ հաւաքեցին և բերին տուին։

Ընդհ. դատ. Կապողը ո՞վ էր, Մուսա պէյը ի՞նք կապեց։

Գէորգ. Ո՛չ, Մուսա պէյ իւր մարդոց հրաման ըրաւ, կապեցին. քակեցէ՛ք ըսաւ քակեցին։

Նախ. Մուսա պէ՛յ, այս ըսածները լսեցիք, ի՞նչ կ'ըսէք. այսպէս բան մը ըրա՞ծ էք։

Մուսա պէյ. Կ'աղաչեմ որ թողութիւն ընէք, խնդիրք մ'ունիմ։

Նախ. Ազատ էք, ըսէք ի՞նչ կ'ուզէք։

Մուսա պէյ. Եթէ կարելի է սա Աւետարանը ինձ թող տան։

Նախ. Աւետարանը ի՞նչ պիտի ընես։

Ընդհ. դատ. Մի տաք, ըսելիքը թող բերանացի հասկցնէ։

Մուսա պէյ. Բան մը չպիտի ընեմ, թող տան, մէկ երկու խօսք պիտի ըսեմ։

(Եւ բարապաններէն մին, Աւետարանը իւր սովորական տեղէն առնելով՝ բերաւ Մուսայի առջեւ, վանդակին վրայ դրաւ. Մուսա պէյ ծանր ծանր քակեց վերարկուին կոճակները, ձախ ձեռքը աջ կողմի գրպանը խօթելով՝ գրքոյկ մը հանեց և մէկ ձեռքը Աւետարանին և մէկ մ'ալ այդ գրքոյկին զարնելով ըսաւ.

«Հոս այսչափ Քրիստոնեայներ կան, մանաւանդ օտարազգաստ Քրիստոնեայներ, թող դատեն, մենք ալ կը հաւատանք ասոր. Ահա սա՛իկայ Աւետարան և այս ալ Գուրանն է, երկուքն ալ սուրբ գիրքեր են. կ'երդնում յանուն Աստուծոյ որ այս տեսակ բանէ մը տեղեկութիւն չ'ունիմ. ասոնք զուտ թշնամութիւն են, ինձ հակառակ են այս գիւղացւոյց մեծերը, վկաներն ալ անոնցմէ են. սա՛իկայ՝ ինչպէս ըսաւ՝ գիւղին ժողովոյ անդամներէն է. Մկրտիչ գիւղին գրագիրն է, Յովհաննէս քէհեան է, ասոնք հաւաքուեր, մէկ երկուքը բողոքող, մէկ երկուքը վկայ յարմարցնելով, քահանայով, քէհեայով ինձ դէմ ելեր են. ասոնք 20 ոսկին ուսկի՞ց պիտի ունենան, ես ասոնց ստակ կ'ուտայի ամեն ժամանակ, ի՛նչ կարօտութեան մէ՛ջ ըլլալնին գիտեմ. Այո՛ 40 մէճիտ առած եմ, պահանջիս փոխարէն, միթէ կարելի է՞ յափշտակութիւն ընել արդարասիրութեան այս դարուն մէջ, ես ասոնց ամենուն աղէկութիւններ ըրեր եմ, ամենուն ստակներ տուեր եմ. հիմա ելեր ինձ դէմ կը բողոքեն։

Կրդէ. (անձ. դատախ.) Այդ տուած ըստակներդ ճակտիդ քրտինքո՞վը վաստկած ես։

Նախ. Մուսա պէյ, այդ խօսքերուն ժամանակը չէ հիմա, հասկցուեցաւ, վերջը. Ըսել է որ ասոնց բան մը ըրած չես. սուտ են։

Մուսա պէյ. Այո, բացարձակապէս զրպարտութիւն է, սուտ է։

Ընդհ. դատ. (առ Գէորգ.) Առաջ Կարապետը՞ քակեցին թէ չէ հայրը։

Գէորգ. Առաջ հայրը քակեցին վերջը տղան։

Ընդհ. դատ. Վարդենիս գիւղը ձեզմէ ո՞րչափ հեռու է։

Գէորգ. Հազիւ հինգ վայրկեան կայ, մեր գիւղին թաղին պէս է։

Ընդհ. դատ. Նախնական հարցաքննութեան մէջ ըսած են թէ Մկրտիչին տունը գացած են աղաչելու համար, ի՞նչպէս եղած է, թող ճշդեն։

Գէորգ. Ո՛չ, այդ տեսակ բան ըսած չեմ։

Ընդհ. դատ. Կարդացէք տեղեկագիրը. (Կարդացուեցաւ, որ ըսած էր թէ աղաչելու համար գացած էր)։

Նախ. Քանի մը հոգի Մկրտիչին տունը գացեր էին, դուն ալ գացիր հոն աղաչելու, այնպէ՞ս է։

Գէորգ. Ես գացած ատենս Կարապետը կապուած էր, հայրը եկաւ աղաչելու համար, բայց աղաչանք օգուտ չըրաւ, զայն ալ կապեցին։

Նախ. Դուն ո՞ւրկից իմացար։

Գէորգ. Եկան իմաց տուին։

Նախ. Որո՞ւ հետ գացիր, առանձի՞ն էիր։

Գէորգ. Ինձ հետ մէկտեղ գիւղին ժողովոյ անդամներէն Հէլօն կար, միասին գացինք։

Նախ. Գացած ատեննիդ, հոն ուրիշ ո՞վ կար։

Գէորգ. Մէկ երկու հոգի եւս կային։

Նախ. Մուսա պէյ եւ իւր հետեւորդք ձիո՞վ թէ հետիոտն եկած էին։

Գէորգ. Ձիաւոր եկած էին, ախոռը քանի մը ձիեր տեսայ, մանաւանդ ծառայ ալ բռնած էին որ ձիերուն խնամք կը տանէր։

Նախ. Քանի՞ հոգի էին, մէկիկ մէկիկ անուններ տուր։

Գէորգ. Մուսա պէյ, Ճէզայիր պէյ, Խոմէր, Համի օղլու Հիմէթ, Ոսկանենց Հիւսէյին եւ իրենց հետեւորդք, ամենքը 10 հոգի։

Ընդ. դատ. Ասոնք ամենքը ի՞նչպէս տուն մտան։

Գէորգ. Տուն չմտան, սենեակն էին։

Ընդ. դատ. Հապա ըսուած է թէ տանը սիւնին կապեցին, ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, ասոնք սենեակը նստած, անոնք տունը կապուած։

Գէորգ. Ո՛չ, սենեակը սիւներ ունի, այն սիւներուն կապեցին։

Նախ. Սենեակին մեծութիւնը որչա՞փ է, այս սրահին կիսուն չափ կա՞յ։

Գէորգ. Անատոլուի սենեակները մեծ կ'ըլլան. հարկաւ այս սրահին կիսուն չափ կայ։

Իզզէթ էֆ. Ձիերը ամբողջ, 10 հատն ալ ախոռը կապուա՞ծ էին։

Գէորգ. Այո, 10 հատն ալ ախոռը կապուած էին։

Իզզէթ էֆ. Ինչպէս սենեակ, կամ ինչ պէս ախոռ է որ 10 ձիեր կը պարփակէ։

Գէորգ. Յովհաննէս հարուստ է, անոր ախոռը և սենեակը մեծ կ'ըլլայ 10 ձիէն աւելի կ'առնէ։

Իզզէթ էֆ. Մուսա պէյ կ'ըսէ թէ Վարդենիս գիւղ Էրտօնկ գիւղէն 1 ժամ հեռաւորութիւն ունենալը գիւղացիք իրենք կը վկայեն, ինչպէ՞ս եղած է երկու կին առանձին, գիշեր ատեն ճանապարհ ցուրտին, 1 ժամ հեռաւորութեամբ գիւղ մ'երթալով ստակ կը հաւաքեն։

Գէորգ. Խիստ մօտ է մեր գիւղին, Վարդենիս մեզմէ 2-3 վայրկեան հեռու է։

(Այս միջոցին ներս բերուեցաւ երկրորդ վկայն սա եւս չ'կարենալով տաճկերէն խօսիլ Նախորդ Թարգմանը ասոր խօսքերն եւս թարգմանեց)։

Նախ. Անունդ ի՞նչ է, հօ՞րդ անունը։

Մինաս. Մինաս, հօրս անունը Մելքոն։

Նախ. Քանի՞ տարեկան ես, ո՞ւր տեղացի ես։

Մինաս. Տարիքս չեմ գիտեր, ես ի՞նչ գիտնամ, Էրտօնկցի եմ։

Նախ. Ասոնք կը ճանչնա՞ս. տես։

Մինաս. Այո՛ կը ճանչնամ գիւղացիս է, Կարապետը։

Նախ. Մուսա պէյ, այս մարդուն տունը մտեր բան մ'ըրեր է, ի՞նչ գիտես ըսէ՛։

Մինաս. Եկաւ, այս մարդուն տունը մտաւ անկէց 20 ոսկի առաւ, Կարապետը կապեց, կինը Վարդենիս գնաց, 20 ոսկի գտաւ, բերաւ տուաւ անկէ արձակեցին։

Նախ. Դուն ինչէ՞ն գիտես, հո՞ն էիր, ի՞նչ կ'ընէիր։

Մինաս. Մենք գիւղին պահապանը ըլլալնուս հոն կը գտնուէինք։

Նախ. Սենեակը քանի՞ հոգի կար։

Մինաս. Կարապետ եւ Յովհաննէսը, ուրիշ մարդ չ'կար։

Նախ. Մուսայ պէյ ինչպէ՞ս եկաւ։

Մինաս. Ձիեր հեծած եկաւ։

Նախ. Ո՞վ էին եկողները։

Մինաս. Մուսա պէյ իւր մարդիկներովը։

Նախ. Որո՞նք էին ատոնք

Մինաս. Ճէլօ Մուրատ, Խոմէր պէյ, իր մարդիկներով եկան։

Նախ. Ե՞րբ եկան։

Մինաս. Գիշերը, պառկելու ատեն

Նախ. Ժամը քանի՞ էր։

Մինաս. Ձեմ գիտեր ժամը քանի էր. մեր գիւղերը ժամացոյց չկայ որ գիտնամ։

Նախ. Առաւօ՞տ էր, իրիկուն, կէս գիշեր, ե՞րբ։

Մինաս. Պառկելու ատեննիս։

Նախ. Ի՞նչպէս եկած են, ոտքով թէ ձիով։

Մինաս. Ձիով։

Նախ. Քանի՞ ձի։

Մինաս. Ձեմ գիտեր, 5—6 ձի կար։

Նախ. Ձիերը դուրսը՞ մնաց։

Մինաս. Ոչ, ներս քաշեցինք, կապեցինք։

Նախ. Անոնք եկան ի՞նչ ըրին։

Մինաս. Եկաւ, այս մարդը բռնեց կապեց և մինչեւ ստակը չառաւ թող չտրուաւ։

Նախ. Ի՞նչպէս կապեր է։

Մինաս. Սիւնին կապեր է։

Նախ. Զո՞վ։

Մինաս. Կարապետն և հայրը։

Նախ. Առաջ ո՞րը կապեց։

Մինաս. Նախ Կարապետը, վերջն հայրը։

Նախ. Դրամն ո՞վ գտաւ։

Մինաս. Մայրն ու կինը, գիւղէն և Վարդենիսէն գտան և տուին։

Նախ. Ձենէ զատ դուրսէն մարդ չկա՞ր։

Մինաս. Ո՛չ։

Նախ. Դրսէն ուրիշ մարդ չեկա՞ւ։

Մինաս. Ո՛չ, չեկաւ։

Նախ. Ինչ տեսակ դրամ տուին, ո՞սկի արծա՞թ։

Մինաս. Ի՞նչ գիտնամ ոսկի ալ կար, արծաթ ալ։

Ընդհ. դատ. Կասկածելի բաներ ըսուեցան. քանի մը հարցումներ պիտի ընեմ որպէս զի ճշմարտութիւնը մէջտեղ ելլէ. Վարդենիս գիւղն իրենցմէ որչա՞փ հեռու էր։

Մինաս. Երկու վայրկեան, կէս ժամ։

Ընդհ. դատ. Ինչպէս կ'ըլլայ այդ. երկու վայրկեանով կէս ժամու մէջ մեծ տարբերութիւն կայ։

Մինաս. Մօտ է խիստ մօտ։

Ընդ. դատ. Հեռաւորութիւնը ո՞րչափ է, քանի՞ կանգուն կամ քանի՞ քայլ է։

Մինաս. Ձեմ չափած որ գիտնամ, շատ մօտ է։

Ընդ. դատ. Դրամներուն տեսակը ի՞նչ էր. մէկ մասը մէճիտիյէ մէկ մասը ոսկի՞ էր։

Մինաս. Այո, մէկ մասը ոսկի էր մէկ մասը մէճիտիյէ։

Ընդ. դատ. Ստակը տուած ժամանակ ինքը տեսած է՞։

Մինաս. Այո՛ տեսայ, Մուսա պէյին ձեռքը համրեց։

Ընդ. դատ. Ստակը առնելէն անմիջապէս վերջը քակեցին գացի՞ն թէ ոչ քիչ մ'ալ նստան։

Մինաս. Ո՛չ, անմիջապէս գացին։

Ընդ. դատ. Դրամները Կարապետին ձեռք ո՞վ տուաւ։

Մինաս. Իւր մայրը։

Ընդ. դատ. Ինչո՞ւ մայրն ու կինը դուրսէն ստակ հաւաքեր են, Կարապետ ստակ չունէ՞ր։

Մինաս. Ո՛չ, չունէր։

Ընդհ. դատ. Ստակներն առնելէն վերջը, առաջ ո՞րը քակեց։

Մինաս. Հայրը։

Ընդհ. Դատ. Մուսա պէյ այս դրամն ինչո՞ւ ուզեր է, թերեւս ընկերութիւն ունէին անոր համար տուաւ։

Մինաս. Ոչ, այդ տեսակ բան մը չկար, բռնի ուզեց, առաւ։

Ընդհ. դատ. Նախնական հարցաքննութեան 15 հոգի էին ըսած է, հիմա 10 հոգի են կ'ըսէ, 5-6 հոգի տարբերութիւն կայ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ։

Մինաս. Այո՛, իրեն հետ միասին 10-15 հոգի էին։

Ընդհ. Դատ. Ասոնք ամենքը ո՞ւր կեցած էին։

Մինաս. Կարապետի սենեակը։

Ընդհ. Դատ. Քիչ մ'առաջ 2-3 հոգի էին ըսաւ, հիմա 15 հոգի կ'ըսէ, ո՞րը ճիշդ է։

Մինաս. Տնեցիներէն մարդ չկար, միայն Մուսա պէյ և իւր մարդիկն էին։

Ընդհ. Դատ. Համի Գէորգը գործին սկզբնաւորութեան հո՞ն էր։

Մինաս. Այո՛, հոն դառնալը տեսեր է։

Ընդհ. Դատ. Աղէկ չհասկցուիր, սխալ բացատրութիւններ կուտայ և կասկած կը պատճառէ, կասկածոտ բանի վրայ գաղափար չի կրնար տրուիլ. Գէորգ՝ Կարապետը կապած ատեննի՞ն եկաւ թէ վերջը։

Մինաս. Գէորգի եկած ատենը Կարապետը կապուած էր, ստակ առած ժամանակը հոն էր։

Ընդհ. Դատ. Նախնական հարցաքննութեան մէջ ձիերն ինձ բռնել տուաւ ըսած է, ի՞նչպէս կ'ըլլայ դուրսը ձին բռնած ատեն ներսը կը տեսնայ։

Մինաս. Այո՛, ձիերը բռնեցի. ներս մըտան, ձիերը ներս քաշած էինք, վերջը տեսայ այս բաները։

Նախ. Ըսել է առաջ սենեակը չէիր։

Մինաս. Ո՛չ։

Ընդհ. դատ. Ձիերը ի՞նչպէս սենեակը կը մտնան։

Մինաս. Սենեակին մէջ ախոռ կայ, ձիերը ախոռը կը քշուին։

Աղէ պէյ. (Քարտուղար) Նախնական հարցաքննութեան մէջ ցերեկ ըսած է, հիմա գիշեր կ'ըսէ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ։

Մինաս. Այդ տեսակ բան չըսի, գիշեր ըսած եմ։

Ընդհ. դատ. Ժամը 11ին միջոցներուն եկան ըսած է, ժամը 11ը գիշե՞ր կ'ըլլայ։

Նախագահը բաւական համարեց այսչափ հարցաքննութիւն եւ սկսաւ երկրորդ դատավարութիւնը։

* * *

Բ. ՈՃԻՐ, ՄԱԼԽԱՍԻ ՍՊԱՆՈՒՄԸ

Ընդհ. դատ. Կը խնդրեմ որ այս և առաջին դատերը միանան, քանի որ գործողը մէկ անձ մ'է. Գումաշ խաթունին հրաւիրագիր ղրկուած է. Եթէ եկած է թող կանչուի և թղթերը կարդացուին։

Իզզէթ էֆ. Ժամանակը անցած է ժամը 10½ն է, եթէ կարելի է, մնացեալը ուրիշ օրուան յետաձգուի։

Նախագահն հրամայեց որ ներս բերեն հայ Գումաշ խաթունը, որ գալով անձնական դատախազի աթոռին վրայ բազմեցաւ. այն ատեն կարդացուեցաւ Գումաշ Գասըրի վախճանեալ ամուսնոյն Մալխասի սպանման համար ամբաստանիչ ատենի տեղեկագիրը։

Տեղեկագիր Ամբաստանիչ Ատենի

Վերաքննիչ Ատենի Պատժ. ճիւղին մէկ կազմեալ Ամբաստանիչ Ատեանը ի նիստ գումարեցաւ. Ներկայ էին Նախագահ. Հիւսէյին Ռիւշտի էֆ. անդամներէն Մէհմէտ պէյ եւ Գաբրիէլ էֆէնտիներն. Նոյն Ատեան ի ներկայութեան ընդհ. դատախազի օգնական Մէմտուհ պէյի, ի ժողով գումարուելով, կարդացուեցաւ վերաքննիչ ատենի ընդհ. դատախազութենէն օրինաւոր պայմանաժամին տրուած 1305, նոյ. 8 թուահամար և 5411 թիւ գիտողագիրն, նաեւ ասոր կցուած հարցաքննիչ դատաւորի տեղեկագիրը, եւ ասոր դէմ ընդհ. դատախազութեան կողմէ տրուած գիտողագիրն. Պոլսոյ հարցաքննիչ դատաւորի տեղեկագիրը կ'ըսէ. «Մշոյ Էրտօնկ գիւղի բնակիչներէ ջաղացպան Մալխաս Աւանեանը սպաննած ըլլալու ամբաստանուած է Քուրտ Մուսա պէյ. սոյն ամբաստանութեան որչափ որ Տէր Գասպար և Տէր Դեմէտր կը վկայեն, սակայն իրենց վկայութեան մէջ շատ մը հակասութիւնք կան, եւ Մալխասը Մուսա պէյի կողմէ սպաննուելուն ալ պատճառ մը չեն կրնար ցնել եթէ Մուսա պէյի Մալխասի դէմ թշնամութիւն ալ ունենար, այդչափ հեռուէն (ինչպէս կը վկայեն Գասպար և Դեմէտր) կարելի չէ որ գնտակ հասնի. Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ այդչափ հեռուէն Մալխասը իւր հետ գտնուողներէն կրնայ զատել և նշան առնելով զարնել. Վկայք կ'ըսեն թէ մարդասպանին ո՞վ ըլլալը հարցնել գտնելու համար մասնաւոր մարդիկ ղրկուած են Մուսա պէյի կողմէ, որոնք տեսած են թէ Մալխաս ո՛չ թէ առած վէրքէն, այլ տասն և չորս օր հիւանդ պառկելէ վերջն իւր բնակա՛ն մահուամբը մեռած է. Մուսա պէյ այս բանին մէջ ամենեւին գործակցութիւն մը չունի, և վկայն որչափ որ Հայերու կողմէն դրդուած է, սակայն Աստուծմէ վախնալով Մուսա պէյի դէմ զրպարտութիւն [illegible] ընել Համդուցեալին տղան, Յովսէփ, սկիզբն ու վերջն ալ ըսած է որ եթէ հայրս Մուսաապէյի տուած վէրքերէն մեռած ըլլար, ժառանգորդք կառավարութեան անպատճառ պիտի բողոքէին Գումաշ խաթունը Մուսայ պէյի միւս բողոքողներուն հետ մինչեւ Պոլիս եկած վարկենին, յիշեալ սպանելոյն ժառանգորդներու կողմէ ամենեւին բողոք չէ եղած. և եղելութեան սուտ ըլլալը նաև հաստատուած է, տեղւոյն կառավարութեան կողմէ եկած լուրերով. սպանեալին վրայ նաև քննութիւն կատարուած չէ։

Արդ, վերոյիշեալ Տէր Գասպար և Տէր Դեմէտր քահանայից վկայութիւնք ճշմարտութեան բոլորովին հակառակ լինելնուն և ոճրին համար օրինական փաստեր գոյութիւն չ'ունենալուն, յիշեալ Մուսայի դէմ դատավարութիւնը դադրեցնելու որոշում կու տայ։

Կ. Պոլսոյ ընդհանուր դատախազութեան գիտողագրին եզրակացութիւնը սա է. Նկատելով որ Մալխասի վիրաւորման և սպանման մասին Մուսա պէյի դէմ տրուած տեղեկութեանց մէջ հակասութիւնք կան, վկայութիւնք օրինական կշիռ չունին, և հետեւապէս հարցաքննիչ դատաւորը դատաստանն արգիլելու որոշում տուած է. բայց որովհետեւ վկայութեանց արժէքը գնահատել ձեռնհաս իշխանութեան կը պատկանի, ուստի այս որոշման բեկանումն հարկաւոր է։

Վերաքննիչ Ատենի ընդհանուր դատախազութեան գիտողագրին եզրակացութիւնն ալ սա է. Քանի որ վկայութեանց արժէքը գնահատել ձեռնհաս իշխանութեան կը վերաբերի, Մուսա պէյ պատժական օրինաց 170րդ յօդուածին համեմատ ամբաստանուելով պէտք է դատուի առաջի Եղեռնադատ Ատենին։

Ամբաստանիչ Ատեանս, յետ խորհրդակցութեան, նկատելով որ, թէեւ հարցաքննիչ դատաւորը՝ Մուսա պէյի դէմ տրուած վկայութիւններն հակասական գտնելով օրինապէս ընդունելի չէ համարած և դատաստանն արգիլելու որոշում տուած է, բայց վկայութեանց արժէքը գնահատել դատարանաց կը վերաբերի, և հարցաքննիչին այն որոշումը օրինաց հակառակ է, և նկատելով որ տրուած տեղեկութիւնք Մուսա պէյին ամբաստանելու կը բաւեն և Պատժական Օրինաց 170 րդ. յօդուածին տրամադրութեան ներքեւ կ'իյնան, Ատեանն միաձայնութեամբ որոշեց որ Մուսա պէյ Եղեռնադատ Ատենին առջեւ դատուի պատժական դատավարութեան օրինաց Դ. գլխոյն Բ. հատուածին համաձայն, և քանի որ Ատենիս յանձնեալ թղթոց մէջ զեկուցում չենք տեսներ թէ Մուսա պէյ արդէն ձերբակալուած լինի, հետեւապէս պէտք է նաեւ որ նորա ձերբակալման համար հրամանագիր տրուի։

26 րէպիւլէվվէլ 1307
9 Թշրինի սանի 1305

Այս տեղեկագրէն ետքը կարդացուեցաւ Մալխասի սպանման գործին իբրեւ հեղինակ Մուսա պէյն ամբաստանող հակիրճ պաշտօնագիրը։

Երբ ամբաստանիչ ատենի տեղեկագիրը կարդացուեցաւ Նախագահն հարցուց Մուսա պէյի։

Նախ. Մուսա, պէյ լսեցի՞ք ինչեր ըսուեցաւ, ջաղացպան Մալխասը ջաղացքէն ելած ատեն ճամբուն վրայ սպասեր և հրացանով զարկեր ես, ի՞նչ կ'ըսես, ասանկ բան մը ըրի՞ր։

Մուսայ պէյ. Ո՛չ, ամենեւին չեմ ընդունիր։

Ընդհ. դատ. (Ոտքի ելնելով) Քանի որ երկրորդ ոճրի դատավարութեան սկսուեցաւ և թղթերն ալ կարդացուեցան, այժմ ներեցէք որ դատը բացատրեմ. Նախ 302 փետր. 19ին Մուշի կառավարչութեան տեղեկագիր մը տրուեր է ըսելով թէ Մուսայ պէյ Մալխասը սպաննեց. կառավարութիւնը Գաբրիէլ քահանան և Մալխասին տղան կանչելով հարցուցեր է. Տէր Գաբրիէլ Մալխասի հօրեղբօր որդին՝ կ'ըսէ թէ տեղեկութիւն չունի, այսպէս բան մը եղած չէ. Ժառանգորդը տղան ալ նոյն մօտք պատասխան կուտայ. և մեռելը կը թաղուի. Մալխասի տղան Յովսէփ կ'ըսէր թէ ուրկից գալը չգիտցած տեղէ մը գնտակ մը գալով հայրը կը վիրաւորէ, սակայն սա արդէն հիւանդ ըլլալուն, իւր հիւանդութենէն կը մեռնի. Ըստ հրամանի կառավարութեան Մուսայ Պոլիս կը բերուի, Գումաշ խաթուն ալ հոս գալով բողոքագիր կուտայ ըսելով թէ թուականէս 2½—3 տարի առաջ, օր մը իւր այրը ջաղացքէն եկած ատեն Մուսա պէյ ախոռներուն քով կենալով նշան կ'առնէ և զայն սրունքէն կը զարնէ, չգիտեր ո՞ր թէ ձախ սրունքէն. Մալխաս, իւր առած վէրքէն կը մեռնի. վերջը Մուսա պէյ քահանայ ղրկելով թաղել կուտայ. կինը Մուշ երթալով կ'ուզէ բողոքել սակայն Մուսա կը համոզէ զինք ըսելով թէ վրանդ մ'էր պատահեցաւ, հոգ մ'ըներ, ես քեզի կը նայիմ, տղադ կը կարգեմ։

Վկաներէն մէկն ալ կ'ըսէ թէ 2½ տարի առաջ ճժեռ ատեն ինքը Տէր Դեմէտրին կալը կ'երթայ, հոն Մուսան կը տեսնէ որ իրմէ 15 քայլ հեռի կենալով մարդու մը նշան կ'առնու, վերջը կ'երթայ կը նայի Մալխասն է, որ քիչ մը վերջը կը մեռնի. Մուսայ պէյ զինքը տուն կը կանչէ և կը խնդրէ որ, այս բանը մէկու մը չըսէ։

Տէր Դեմէտր, կ'ըսէ 3 տարի առաջ, 5նոցի խնդրոյ առթիւ Մուսայ պէյ փոսի մը մէջ կը պահուըտի, ջաղացքէն եկող մէկուն վրայ կրակ կ'ընէ, այս անձը Մալխասն էր, Տէր Դեմէտր կը պատուիրէ Մուսա պէյ, որ այս լուրը չտարածայնէ. այս ոճրագործութիւնն վկայից վկայութեամբ ապացուցուած է, տեղի չկար դատավարութեան դադար տալ հետեւաբար դատավարութեան շարունակութեան համար կը խնդրեմ որ վկայք բերուելով հարցաքննութիւնք տեղի ունենան և ճշմարտութիւնը երեւան գայ։

Նախ. Վկաները ո՞ւր են եկած են։

Աղէ. Վէզիր խանն են։

Նախ. Հրաւիրագիր ղրկեցինք չեն եկած։

Սէմհ էֆ. որչափ որ հարցաքննութեան գալով վկայութիւններն տուին, սակայն Պատրիարքարանը հիմայ արգիլած է առանց իրեն հրամանին որ եւ իցէ տեղ երթալ, եւ թէ հոս չեն կրնար երդում ընել։

Ընդ. Դատ. Պատրիարքարանը դատական խնդրոց միջամտելու իրաւունք չունի. Օրէնքը քահանաները երդում ընելու չարգիլեր. Քանի որ հրաւիրագրին չեն պատասխանած, կը խնդրեմ որ դատավարական օրինաց 75 և 84րդ յօդուածոց տրամադրութեան համեմատ, դրամական տուգանաց դատապարտուին։

Սէմհ էֆ. Իրենք չէ որ գալ չեն ուզեր ես գիրենք տեսայ, ըսին որ մենք մէկ հրամայող մը եւս ունինք, անոր հրամանէն դուրս չենք կրնար ելլել. Թող գրեն, Պատրիարքարանէն ուզեն և մենք երթանք։

Որչափ որ ընդհ. դատախազը ասոր ալ առարկութիւն ըրաւ, սակայն դատարանը որոշեց ի Պատրիարքարան Բէյէրէ մը գրելով վկաները դատարան կոչել։

Իզզէթ էֆ. Տէր Նախագահ, Մուսա պէյ կը խնդրէ որ փոխանակ ոստիկաններով ամեն օր Իսկիւտար երթալ գալու, հոս մնայ։

Նախագ. Հոգ չէ, քանի մ'օր ալ գնայ եկուր վերջը հոգ չէ քանի մ'օր ևս։

Ժամը 11ին քառորդ կար, նիստը վերջացաւ. Երրորդ դատավարութիւնը վաղուան թողուեցաւ։

ՏՈՔԹ. ՃԵՎԱՀԻՐՃԵԱՆ

Գաւառաց մէջ շատ տարիներ քաղաքային բժշկութեան պաշտօնն յաջողապէս վարելէ յետոյ, այժմ Կ. Պոլիս հաստատուած է, և իւր բնակարանն (ի Վլանկա, Ցունաց Ս. Թորոս եկեղեցւոյ կից.) հիւանդներ կ'ընդունի ձրիապէս՝ չորեքշաբթի արտաքին հիւանդութեանց համար, և շաբաթ օր ներքին հիւանդութեանց համար, մինչեւ կէս օր. Վկայեալ աղքատ հիւանդաց վրայ վիրաբուժական գործողութիւններն ևս ձրի կը կատարէ. Շաբթուն միւս օրերը մինչեւ կէս օր հիւանդ կ'ընդունի, մասնաւորապէս ծննդական գործարանաց հիւանդութիւնք, մանկաբարձութիւն, և վիրաբուժական գործողութիւնք.—քարահանութիւն, խեղաբուժութիւն, լուսնոտութիւն, են. որոց վրայ յատուկ փորձառութիւն ունի։

768 1—20

AU GRAND RABAIS

ՏԻՐԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՆՈՐՈՒԹԵԱՆՑ

360, Բերա Մեծ Փողոց, 360

(Սէն Անթուան Եկեղեցւոյ դէմ)

Վաճառատանս գործառնութիւններն այժմ ընդարձակուած և մթերքն ստուարացած լինելով, յառաջիկայ ձմրան եղանակին համար յատկապէս փարիզէն բերել տուած եմ վերջին նորութեանց համաձայն բազմատեսակ ընտիր նիւթեր, ինչպէս շրջազգեստի զանազան կերպասներ, բանուած քօթիւմներ, կարճիթիւրներ, գազմիրներ, բթի տու, ֆանթէզի քաղօրներ, հովանոցներ, գօրսէներ են.։

Վաճառատանս սկզբունքը լինելով ՓՈՔՐ ՇԱՀՈՎ ԸՆՏԻՐ ԱՊՐԱՆՔ ծախել իւր յաճախորդները գոհացընելու և հետեւապէս բազմացնելու համար, կը հրաւիրէ յարգոյ հասարակութիւնն այցելել սոյն «Հայ» վաճառատունն անձամբ համոզուելու համար սոյն ճշմարտութեան։

Այս առթիւ կը ծանուցանեմ նաև թէ այլ և այլ ապրանքներ որոց վրայ այլ ևս մնացիր եմ գդրեցնել մեր գործառնութիւններն, «յայտ աժան» գնով պիտի ծախուին յայսմհետէ. սոքա են փանելա շալիկ, գուլպայ, թաշկինակ, մատամզօլամ վարագոյրի թիւլ քրօշէ եայլն։

3—12 90 ՏԻՐԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԻԼԱՆ

ՊԱՊԸ ՍԻՐԱՍԽԵՐԻ

Նիզամիյէ էրզագ անպարը իչիւն միւպայեա օլունաճագ օլան սէքիզ նիւզ քիլօ դահվէնին պէհէր քիլօսը օն իքի ղուրուշա թալիպի էօհտէսինտէ օլուպ իշպու թէշրինի սանիի բուրմինին օն սէքիզինճի ճումա իրթեսի կիւնիւ գարարը վիրիլէճէկինտէն վէ իրթեսի կիւնիւ նիւզտէ պէշ թէնզիլի գապուլ օլունաճաղընտան իթասընա թալիպ օլանլարըն լէվազըմաթը ումումիյէ տայիրէսինէ կէլմէլէրի իլան օլունուր։

14 Թշրինի սանի 1889 893
Նօ. 7 1—3

PHŒNIX FIRE OFFICE

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴԴԷՄ ՀՐԴԵՀԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՍՈՅԹ Անգղ. Ոսկի 1,000,000 — "ՖԻՆԻՔՍ" — Հիմնեալ ի Լոնտոն յամին 1782

ՓԻՆԻՔՍ, հիմնեալ առաւել քան մի դար յառաջ, սոսկ հրդեհի ապահովագրութեան ընկերութիւն մ'է՝ որոյ բաժնետէրք Անգղիոյ ամենահարուստ և համբաւաւոր դրամատէրներ են՝ ունենալով անսահման պատասխանատուութիւն։

ՖԻՆԻՔՍ ընկերութեան աշխարհահռչակ առատաձեռնութեան մի գլխաւոր ապացոյցն է 16,000,000 Անգղ. ոսկւոյ գումարն զոր ցարդ վճարած է հրդեհի վնասուց համար։ 31

ՖԻՆԻՔՍ ընկերութիւնն կ'ապահովագրէ ընդդէմ հրդեհի և կայծակի՝ կալուածք, կարասիք և ապրանք՝ յոյժ նպաստաւոր պայմանօք և միջնորդութեամբ սուածք, կարասիք և ապրանք յոյժ նպաստաւոր պայմանօք, որք ունին փափաք խնամութիւն կարգադրելու անմիջապէս մեր ապահովագրելոց կրած վնասներն։

Հ. ՍՈՒԽԱՆ և ԸՆԿ. միակ գործակալք ի Պոլիս և ի Շրջակայս

Թիւ 12, Սանտալճը խան, Ղալաթիա, Աւստրիական Թղթատան վերև։

HAMBURG MUNICH UNITED

ՀԱՄՊՈՒՐԿ եւ ՄԻՒՆԻԽ

ՄԻԱՑԵԱԼ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՔ ԸՆԴԴԷՄ ՀՐԴԵՀԻ

Դրամագլուխ փունք	8,000,000
Պահեստի դրամ ցվերջ յունիս 1888 »	4,817,262
Տարեկան հասոյթ » » »	10,069,700

Ընկերութիւնքս ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ կ'ապահովագրեն մեհենացներ և բնակութիւններ և սոցա մէջ գտնուած վաճառքներ և կարասիներ խիստ չափաւոր սակագնօք.

Լիազօր ներկայացուցիչ Կ. Պոլսոյ

ՖՈՒԱՆՔՖՕՐԹՈՒԱԶ

ՏՈՎԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Դրամագլուխ փունք 6,250,000 — Պահեստի դրամ փունք 1,270,300

Ընկերութիւնս կ'ապահովագրէ շոգենաւուց և առագաստանաւուց վրայ բեռցուած վաճառքներ, ինչպէս նաև Թղթատարական և փոխադրական ընկերութեանց յանձնուած թանկագին նիւթեր և դրամ պարունակող ծրարներ խիստ նպաստաւոր պայմանօք և սակագնօք։ Սոյն նիւթերու վրայ մեծաքանակ գումարներ կարենալ ապահովագրելու համար Ընկերութիւնս միացած է եւրոպեան 13 լաւ ապահովագրական հաստատութեանց հետ որոց դրամագլուխն ու պահեստի դրամն է Աւելի քան 100,000,000 փունք

Լիազօր ներկայացուցիչ համայն Թուրքիոյ 36

ԳԱՌՆԻԿ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ, Պոլիս, Պահչէ-Գաբու, Եօռւկիատիս խան.

ԾԱՆՕԹ.—Տեարք Ներսէսեան Հայր և Որդի, Ընկերութեանցս Պոլսոյ դրամատեարք, լիակատար ՎԱՐԿ ու ՀՐԱՀԱՆԳ ընդունած են վճարելու անմիջապէս այն ամեն վնաս, որոյ հաշիւը հաստատուած է և վաւերացեալ Ընդհ. Գործակալութենէն։

ԻԼԱՆ

ՊԱՊԸ ՍԻՐԱՍՔԻՐԻ

Ալթը նումերօ գըրմըզը եմբէուիալ չուհասը նիւզ մէթրօ, պէհէրի օթուզ սէքիզ պուչուգ ղուրուշ։

Նըմֆը օլյան վէ Նըմֆը պէյազ եէրլի իմալի վադէթա, իւչ պին պէչ նիւզ քիլօ, պէհէրի պէչ ղուրուշ։

Եէրլի իմալի Թօզմազլանմըշ քէօսէլէ ալթը պին քիլօ։

Էվրօբա իմալի դազմա իւչ պին ատէտ, պէհէրի օն իքի ղուրուշ։

Նիզամիյէ էլյիսէ անպարը իլէ Պէյգօզ տապաղխանէսի իչիւն լիւզումի օլան էշեա Թալիպլէրի էօհտէսինտէ օլուպ Թէշրինի սանինին օն պէշինճի կիւնիւնէ դատար պէհէր կիւն մինագասալէրի իճրա օլունաճաղ մէզքիւր կիւնտէ դարարը դաթիսի վիրիլէճէկինտէն իթասինա վէ օն ալթընճը կիւնիւ նիւզտէ պէչ Թէնզիլինէ Թալիպ օլանլարըն մազամը Սէրասքէրի լէվազըմաթ տաիրէսինէ կէլմէլէրի իլան օլունուր։

11 Թըշրինի սանի 1889 892

Նօ. 6 3—3

ԽԱՐԻՍԻ

ԿԵՆԱՑ, ԵԿԱՄՏԻՑ ԵՒ ՕԺՏԱՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՎԻԷՆՆԱ

Գործողութիւնք 1889 Յունվար ամսոյն

Այս ամսուան մէջ ստացուած և ստորագրուած 906 նոր մուրհակներ (պոլիս) որք կը կազմեն ապահովագրեալ դրամագլուխ, Ֆր. 5,559,255

Բաժնետէրաց գանձուած » 1,543,300

Վճարուած մահուանց ամիս » 296,100

1888 դեկտ. 31ին երաշխաւորեալ հասոյթ Ֆր. 86,699,959·12

Ամբողջութիւն ապահովագրեալ գումարաց Ֆր. 408,448,921·35

Վճարեալ գումարք » 141,324,497 —

Տեղեկութեանց համար դիմել առ ընդհանուր Գործակատարն Պ. ԼԻՕՆԷԼ ՊՈՆՏԻ

Թիւնէլի հրապարակ, տուն Մայէրի. երկրորդ յարկ. 48

Ընկերութեան ներկայացուցիչ Պ. Օ. ԱՏԼԸՐ

Արտօնատէր Օ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԼՐԱԳՐՈՅ

ԼՈԳԱՐԱՆՆԵՐՆ ՀԵՇՏԱԲՈՅՐ ԿԸ ԽՆԿՈՒԻՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏ ԱՂԵՐՈՎ

Լոգարանիքն և արդուզարդի համար

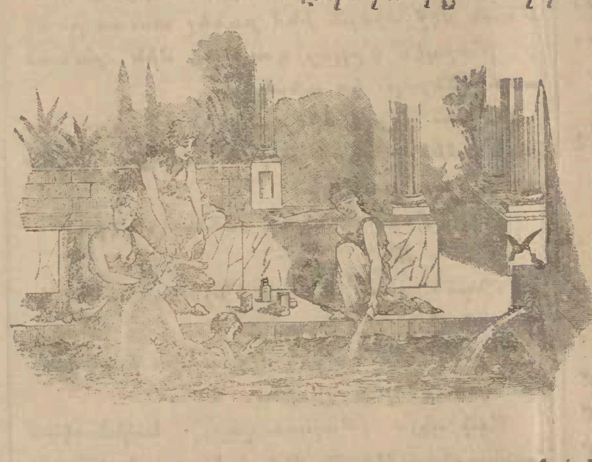

Այս աղերն, առողջապահական մեծ յատկութիւններ ունենալով շատ անուշ կ'ընեն ջուրն և հեշտաբոյր հոտ մը կուտան նմա։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏ ԱՂԵՐԸ անհաման ազդեցութիւն ունին գեղեցկացնելու և պահպանելու համար մորթը, թուլանման ընծայելով զայն, և գոյնին տալով գեղ ու թարմութիւն։

Արեւելեան Անուշահոտ Աղերը գործածելու են ՀԻՒԱՆԴԱՑ ՍԵՆԵԿԻՆ ՄԷՋ, զի կը նպաստեն օդը զովացնելու և հաճոյ են հոտոտելեաց։

Այս աղերուն հականեխական յատկութիւնները շատ օգտակար են մորթի հիւանդութեանց։

Ս. ԹՐԱՎԱՑՕ և ԸՆԿ. 27, Ճիւղրի Ստ. Լոնտոն

Դիմել առ միակ գործակալն ի Թուրքիա

ԷՏՄՈՒՆՏ ԳԱՐՈՒԱՆԱ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԹԵՐԱՆՈՑ ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ, պահականոցին քով, կայարան Ղալաթիա-Շիշլիի Թրամուէյից, Թիւ 65 և 97, Ղալաթիա։ 681

L'ԱՎԸՆԻՌ ՏԷ ՖԱՄԻՅԼ — L'AVENIR DES FAMILLES

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՍՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ԴՐԱՄԱԳԼԽՈՑ

ԿԸ ԳՈՐԾԷ

ԸՆԴ ՀՍ ՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ԳԱՂՂԻՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻՆ Է ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

61, ՌԻՇԻԼԻԷՕ ՓՈՂՈՑ, ԼԻԶՆ 61 (ՖՐԱՆՍԱ)

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԵԱԼ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽՔ	ՄԻՆՉԵՒ ՑԱՅՍՕՐ ԵՂԱԾ ՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐ
80 000 000 Ֆրանք	1 500 000 Ֆրանք

L'ԱՎԸՆԻՌ ՏԷ ՖԱՄԻՅԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆ, որ հաստատուած է նպաստելու համար փոքր խնայողութեանց, արդէն զարգացում մ'ունեցած է։ Իւր նպատակն է որոշեալ պայմանաժամի մէջ վերակազմել դրամագլուխն։

Ընկերութեան գործառնութիւնք բազմազան են, ինչպէս շարժական արժէից և փոխ տրուած դրամագլխոց ապահովագրութիւն, կորուսեալ դրամագլխոյ մը վերակազմութիւն, Երաշխաւորութիւնք և Գլխաւոր դեր՝ փոխառութեանց և ձարտարարուեստից և վաճառականութեան մէջ գործածուած դրամագլխոց, մանկանց համար օժիտք, Հանգստեան ժամուց ծերութեան համար, ցկեանս եկամուտներու կազմութիւն, ի մի բան այն ամէն գործառնութիւնք որոց նպատակն է խնայողութիւն։ Ընկերութեան Պոլսոյ գործակալութիւնն սկսած է 1884 Յունուար 1 էն։

Տեղեկութեանց և բաժանորդագրութեան համար դիմել առ Պետրոս Էֆէնտի Անպարճեան, գործակալ Ընկերութեան ի Կ. Պոլիս, Թաշ խան, Թիւ 40 Պահչէ Գաբու, Պոլիս։ 903

ԿԵԱՆՔ, ԱՃՈՒՄՆ և ԳԵՂ ՄԱԶԵՐՈՒ։

ՄԻՐՈԱ

ՄԱԶԵՐՈՒ ՄԻԱԿ ՀԱՏԻԿ ՆՈՐՈԳԻՉ

Իրապէս իրենց առջի թարմ գոյնին կը դարձունէ ճերմըկած կամ գունաթափ մազերը. Կը դադրեցունէ անոնց թափելը. Կը մաքրէ գլուխը, կը վերջացունէ թեփը, ու մազերուն նոր կեանք, աճումն, փայլ ու գեղեցկութիւն կուտայ։

Կը վաճառուի երկու չափով՝ մեծ շիշերու մէջ։

Գլխաւոր մթերանոցը Լոնտոն է (114 and 116, Southampton Row). Նոյնպէս Բարիզ ու Նիւ Եորք։

Կը վաճառուի Փ. և Ն. Փանչիւք եղբարց Բրիտանական դեղարանի. 433 Մեծ փողոց Բերա, Խաւեն Յարութիւն, Ղալաթիա, Եղիւշէք Գալարըըմ 95 և 97. Պիւյիւքտէրէն դեղատուն քով 77 Էմին Էօնիւ—, 31 Եէնի ճամի և 188 Մեծ փողոց Բերայի և Պզիսոնի քով Բերա Մեծ փողոց Թիւ 428։ 61

ՔԱՈՒՉՈՒԿ ՄՈՒՃԱԿ

(ԼԱՍԴԻՔ)

NORTH BRITISH RUBBER Co. EDINBURGH — NORTH BRITISH RUBBER Co. LIMITED TRADE MARK EDINBURGH

ՀԱՆՐԱՆՄԱՆՕԹ ՆՈՐԹՀ ԲՐԻԹԻՇ ՐԻԲԸՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Մեր յաճախորդներու փափաքանաց համաձայն, մեր այս տարուան քաուչուկ մուճակներն, որք իրենց վրայ իբրեւ նշան կշիռ մը կը կրեն, խիստ ճաշակաւոր, նուրբ և հաստատուն շինուած են [illegible]։

Պոլսոյ հրապարակին վրայ երկար ատենէ ի վեր ճանչցուած է թէ մեր քաուչուկ մուճակները կը գերազանցեն քան տարիէ ի վեր գործածուած բոլոր մուճակները։

Մեր մուճակներու ներքին կողմը կշիռ մը և արտաքին կողմն ալ առիւծի մը պատկերը դրոշմուած է իբրեւ նշան։ Կը վաճառուին ի Պոլիս Սուլթան Համամ աղբիւրի մօտ Սեպուհ աղա Տէմիրճեանի Թիւ 47 և 49 խանութն և բոլոր քաուչուկ մուճակ վաճառողներու քով։ Կեդրոնատեղին է ի Պոլիս, Պահճէ Գաբու, Գոճաման Օղլու խան, Ճորճի Կիտրոյի Թիւ 13 մթերանոցը 837

ԸՍՏ որում մայրաքաղաքիս վաճառականներէն ոմանք, տեսնելով այն յաջողութիւնը զոր Ռուսական քաուչուկ մուճակները (լասդիք) կը վայելեն վերջին երկու տարիներս՝ իրենց վայելչութեամբ և հաստատութեամբ, այս տարի բերել տուած են ուրիշ երկիրներէ մուճակներ, որք կը կեղծեն ոչ միայն ներքանին վրայ դրուած կնիքներուն ձեւերն և գոյներն, հապա նաեւ կարմիր եռանկիւնը, պարտ անձին կը համարիմ հասարակութեան ուշադրութիւնն հրաւիրել այս կեղծերուն վրայ, ի վերեւ ներկայացնելով ռուսական մուճակներուն ճշմարիտ նշաններուն օրինակներն, որպէս զի Ռուս և Ամերիկեան ընկերութեան արտադրութիւնք, որոց միակ ներկայացուցիչն եմ յԱրեւելս, չշփոթուին յիշեալ կեղծերուն հետ։

Կարելի է Ռուսական ՃՇՄԱՐԻՏ ՄՈՒՃԱԿՆԵՐԸ գնել իմ վաճառատունէս, Մէյտանճըք փողոց, Թիւ 54 և 56 (Պոլիս) և հետեւեալ վաճառատուներէն։

Կ. Պոլիս, 8 Նոյեմբեր 1889 ԷՄ. ՄԻՐՃԱՆՈՎ

1. Միլ է չօն Արդիքլ, Պահչէ Գաբու, Թիւ 21
2. Իզխօր, Մեծ փողոց Բերայի, Թիւ 433
3. Վէնդուրա եղբարք, Եիւքսէք Գալտըրըմ, 633։

Ծան. Գնուած ատեն ուշադրութիւն ընել թէ յիշեալ նշանները կան մուճակներուն վրայ։ 907

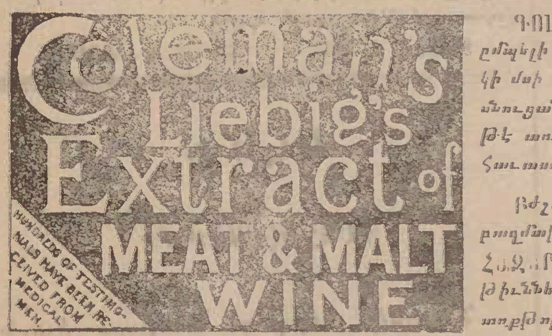

ԳՈԼԻՄԸՆԻ ԳԻՆԻՆ հեշտահամ և կազդուրիչ ըմպելի մ'է, բաղկացեալ Բորդոյի գինիէ, և Լիեպիկի մսի հիւթէ և Մալթի հիւթէ, կազմելով այսպէս անուցանող, զօրաւոր և գրգռիչ խառնուրդ մը, որ թէ առողջ և թէ անկար մարդոց համար լաւ է հաւասարապէս.

Բժշկական համալսարանն հաւանած է նմա և բազմաթիւ նշանաւոր բժիշկներէ յանձնարարեալ է ՀԱԶԱՐԷ ԱՒԵԼԻ ԲԺԻՇԿ գրկած են իրենց վկայութիւններն։ Ահա կը թարգմանենք վկայութիւնն առքիթ

Թ. ՐԷՃԻՆԱԼՏ ՃՈՆԷՍԻ Մ. Ր. Օ. Ս. Լ. Լ. Մ. Ք. Ս. Ր. Ճ. ԵՒ ԸՆԿ.

26, Լորտ Րոտ և 24 Համիլդըն Սդուէյր

Պրքընհետ, 2 սեպտեմբեր 1889

Պարոնայք.—Ինկատ առնլով խարգախ մըջման մը հանած գանազան լուրերը, կը փափաքիմ յայտնապէս գրուցել ձեզ թէ որչափ գոհ եմ ձեր Մսի և Մալթի պատրաստութենէն։ Քանի քանի անգամներ տեսած եմ անոր առողջարար ազդեցութիւնն այն հիւանդութեանց վրայ որոց համար պատուիրած եմ զայն, և ինչ ինչ պարագայից մէջ ձեռք բերած եմ հրաշալի արդիւնքներ զուտ պարզ գինին (առանց մսոյի) չպիտի կրնար տալ.

Ընդունեցէք, և այլն և այլն. Թ. ՐԷՃԻՆԱԼՏ ՃՈՆԷՍ

Ի վերջոյ, մայրաքաղաքիս գլխաւոր բժիշկք ջերմապէս յանձնարարած են զայն։

Հարցնել ԳՈԼԻՄԸՆԻ ԳԻՆԻՆ Լիէպիկի մսի և Մալթի խառնուրդով, զգուշանալ կեղծերէն.

Դիմեցէք ստորագրելոյն, միակ գործակալ ի Թուրքիա Գոլիման և ընկերութեան գործարանին Ս. Ճօրճ Նորուիչ և Լոնտոն։ ԷՏՄՈՒՆՏ ԳԱՐՈՒԱՆԱ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԹԵՐԱՆՈՑ ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ, պահականոցին քով, կայարան Ղալաթիա-Շիշլիի Թրամուէյից. Թիւ 95 և 97, Ղալաթիա 80

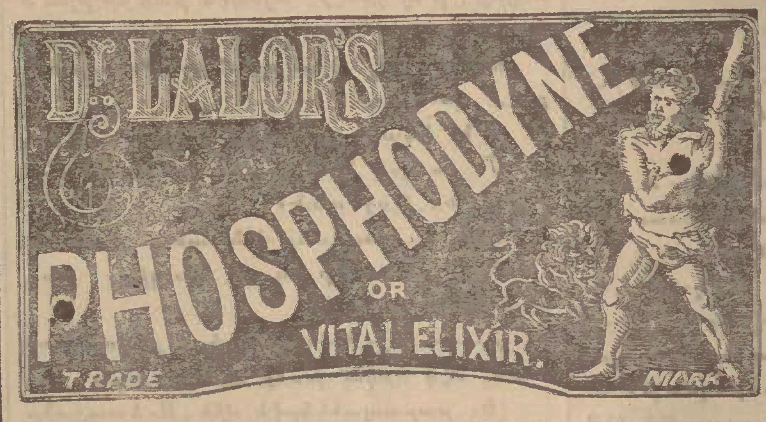

ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ-ՈՅԺ ԿՈՐՈՎ

ՖՈՍՖՈՏԻՆ ՏՈՔԹՈՐ ԼԱԼՈՐԻ —Վերջին քսան և հինգ տարուան մէջ ապացուցուած է է թէ այս դեղը ՖՈՍՖՈՐԱԿԱՆ ՄԻԱԿ ԴԱՐՄԱՆՆ է որ մինչեւ ցարդ գտնուած է, կատարելապէս բուժելու համար ուղեղի հիւանդութիւններն, անզգամութիւն, քնատութիւն, դառանցանք, առնական կարողութեան վտանգաւոր կորուստ, և առնական կարողութեան վտանգաւոր կորուստ, և առնական կարողութեան կորուստէն յառաջ եկած ամեն գործարանական խանգարում։

Կը բուժէ գեղամարմնութիւնը, ջղային եւ սրտի հիւանդութիւնները, լեարդի եւ երիկամանց հիւանդութիւններն, արեան շրջանի բոլոր խանգարումները. ընդհանուր հիւծութիւնն եւ սպառումը, որ յառաջ եկած է ո եւ է պատճառէ։

Ջղային տկարութեան եւ սոսոր հետեւանաց մէջ այս դեղին ազդեցութիւնն անմիջական և հրաշալի է։ Մելամաղձութեան զգայարաններն եւ ախտանիշք կ'անհետանան ճշմարտապէս հրաշալի արագութեամբ մը։

ՏՈՔԹՈՐ ԼԱԼՈՐԻ ՖՈՍՖՈՏԻՆԸ ջղային հիւթ եւ ուղեղային գոյացութիւն կ'առեղծէ, արեան մէջ մտցնելով կենսական կենդանական տարրը, ֆոսֆորն, որ ուղեղին կեդրոնական ճշմարիտ գոյացութիւնն է։ Առնական կորովը կը վերադառնայ մարդկային ամբողջ գրութեան մէջ, մարմնոյն եւ մտքին տալով հանգիստ եւ առողջ առողջութիւն մը. այնպէս որ կարելի է բոլոր պարտականութիւնները կատարել վստահութեամբ եւ գոհունակութեամբ։ Ախորժակը կը զարթնու եւ կը ճոխացնէ արիւնն եւ նոր առուգութիւն կուտայ ուղեղին, ջղային գրութեան եւ մկանանց։ Իբր վերանորոգիչ ազդեցութիւնը կը տեսնուի գործածութեան առաջին օրէն իսկ, ջղային գրութեան եւ մտաւորական կարողութեանց նշանաւոր յաւելմամբ եւ կորովութեան եւ բարօրութեան զգացմամբ մը զոր վարժութիւնն հիւանդը շատոնց ի վեր կորուսած էր։ Մարսողութիւնը վերանորոգուած է։ Ախորժակը հրաշալի կերպով կ'աւելնայ։ Աչքաց պաղութիւնը կանհետանայ, ... կը կատարէ։ Քունը կը լինի հանդարտ եւ կազդուրիչ։ Դէմքը կ'սկսի լեցուիլ, շրթունքը կը գունաւորին, աչերը շողուն կը լինին, մորթը պայծառ եւ առողջ գոյն մը կ'առնու, մազերը այժմ կ'աւատնան։

Զգուշացէք սոսոր նմանութիւններէն։ Տոքթոր Լալորի ճշմարիտ Ֆոսֆոտինը պարունակեալ է այն ամեն շիշերուն մէջ որք բրիտանական կառավարութեան դրոշմը կը կրեն սա բառերով Dr. Lalors' Phosphodyne, London, England բառ փորագրուած։ Այս դեղին ունեցած յաջողութիւնն յառաջ բերած է բազմաթիւ վտանգաւոր եւ վնասակար կեղծեր։

Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ կը վաճառուի Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ ներկայացուցչին քով,

79 Մ. ԷՏՄՈՒՆՏ ԳԱՐՈՒԱՆԱ

Անգլիական Ընդհանուր մթերանոց, Ղալաթիա, պահականոցին քով, կայարան Թրամուէյից, 95 և 97

PAPIER FAYARD ET BLAYN

ՎԷԶԻԿԱՆ ատրութենէ աւելի յաջողութիւն կը յանձնարարէ զնա ի բուժումն հարբուխի, կուրծքի ցաւերու, յօդացաւի, ցաւերու, վէրքերու, կոշտերու եւայլն։

Կը ծախուի բոլոր դեղարանաց մէջ։ (փնտռել մեր ստորագրութիւնը) 695

1261 MALADIES NERVEUSES

CAPSULES du Docteur Clin

Lauréat de la Faculté de Médecine de Paris. — Prix Montyon.

Les Capsules du Docteur CLIN au Bromure de Camphre s'emploient dans les Maladies nerveuses et du Cerveau et contre les Affections suivantes :

Asthme, Insomnie, Battements du Cœur, Hystérie, Epilepsie, Hallucinations, Etourdissements, Migraines, Affections des voies urinaires et pour calmer les excitations de toute nature.

Une Instruction détaillée accompagne chaque Flacon.

Exiger les Véritables Capsules *au* Bromure de Camphre de CLIN & Cie, de PARIS, *que l'on peut se procurer chez les Droguistes et Pharmaciens.*

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԴԱՒԼԸՄԱՆ ԵՒ ՊԼՈՒՄՊԵՐԿԻ

Ղալաթիա Պէօյիւք Միլլէթ խան, միջազգային Թղթատարատան վրայի յարկը

Սոյն վաճառատան մէջ խիստ աժան գներով կը վաճառուին ամեն տեսակ ճերմակեղէնք, կանանց համար կրկնոցներ, տղայոց համար հագուստներ, կէս հրջազգեստներ, քօռսէներ, օժտի համար ճերմակեղէնք, բանուածքներ, բազմատեսակ գուլպաներ, Թաշկինակներ և այլ այս տեսակ ապրանքներ։

Այս ապրանքներ, որոց ամենքն ալ լաւ տեսակէ են, կը վաճառուին թէ՛ փոքր և թէ մեծ քանակութեամբ։

Այս ապրանքներ կը պատրաստուին Վիէննայի և Պերլինի յատուկ գործարանաց մէջ։ Նոյնպէս Անգլիաէն, Իտալիաէն և եւրոպական ուրիշ երկիրներէ եւս ապրանքներ կը բերուին։

Գաւառներէ եղած յանձնարարութիւնք կը կատարուին եթէ փոխարժէնը փոխանակագրով և կամ Թղթատարական դրոշմով ղրկուի։

Չը հաւնուած ապրանքները ետ կ'առնուին և ստակը ետ կը տրուի գանձելով փոխադրութեան ծախքը։ 86